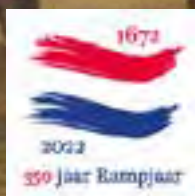

Programmaboek Rampjaarherdenking

Stichting Platform Rampjaarherdenking 1672-2022

www.rampjaarherdenking.nl

De Stichting Platform Rampjaarherdenking heeft ten doel:

- Het verstrekken van informatie aan een breed publiek over de thema's van het Rampjaar 1672 en de activiteiten die in het Jubileumjaar 2022 zullen plaatsvinden.
- Het bieden van een podium voor de landelijke en regionale Jubileum-activiteiten van organisaties, overheden en particulieren.
- Het ondersteunen van deze organisaties, overheden en particulieren met effectieve informatie-uitwisseling, media-aandacht, optimale publiekscommunicatie en medewerking van overheden.
- Het met elkaar verbinden en ondersteunen van deze organisaties bij het programmeren en afstemmen van de diverse activiteiten in het Jubileumjaar 2022.

De stichting beoogt het algemeen nut en heeft geen winstoogmerk.

Inhoud

Voorwoord door Luc Panhuysen	3
Waarom het Rampjaar herdenken?	4
Actieve organisaties	5
Historische tijdlijn 1672-2022	6
Kalender Rampjaarherdenking 2022	8
Landelijke media over het Rampjaar in 2022	10
Manifestaties in 2022	11
Museale exposities in 2022	19
Publicaties in 2022	31
Wandelen langs de waterlinies	36
Educatie en voorlichting	38
Opera, theater en concerten	40
Relatiegeschenken	46
Vestingsteden en waterlinies in Nederland	47
Overzicht per provincie	51
Over het Platform	60
Logo's deelnemende provincies, gemeenten en fondsen	63

© Copyrights 2022 Stichting Platform Rampjaarherdenking 1672-2022.

Overname van tekst- of beeldmateriaal is alleen toegestaan in en na overleg met de Stichting.

Voorwoord door Luc Panhuysen

Het ene Rampjaar is het andere niet, of toch wel? Genoeg parallellen tussen de pandemie waar we middenin zitten, en het Rampjaar 1672 dat dit jaar wordt herdacht.

In 1672 had iedereen het over niets anders dan de vijand en het strijdverloop; in de coronacrisis voert het ziektenieuws zonder adempauze de boven- toon. Dat het Rampjaar in de zeventiende eeuw een bijna fatale oorlog betrof maakt in de vergelijking met onze pandemie weinig uit. Net als toen is ook deze ramp afkomstig uit het buitenland, en drukt hij ons met de neus op het feit hoe internationaal verbonden we zijn. Net als toen legt ook deze crisis een vergrootglas op binnenlandse problemen en breuklijnen. Net als toen zijn we volstrekt onvoorbereid door een catastrofe overvallen; in de Gouden Eeuw hadden we een strijdmacht die de littekens droeg van vele bezuinigingsronden, in 2020 liep een invasie van ziekteverwekkende micro-organismen een zorgsector onder de voet, die was berekend op een hele andere toekomst.

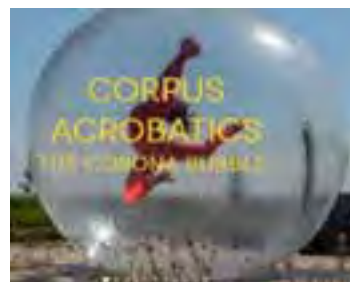
Veel overeenkomsten, en dan hebben we het nog niet eens over de economische gevolgen. Of de demoniseringscampagnes en complottheorieën. Zeker, het ene Rampjaar is het andere niet – weinigen van ons zullen 1672 verkiezen boven de Coronapandemie. Dat maakt de ramp van 350 jaar geleden kampioen. Maar toch: de gelijkenis wordt algemener als we kijken naar de verwarring die we ervaren wanneer bijna niets meer vanzelfsprekend

is. Wanneer vertrouwde patronen en dierbare gebruiken plots op de helling staan en we de toekomst in turen zonder contouren te vinden. Onzekerheid maakt bang en opstandig, daarin verschilden zeventiende-eeuwers weinig van eenentwintigste-eeuwers. We willen terug naar de wereld van gister. We willen worden verlost.

Veerkracht

De spannendste parallel gaat over veerkracht. Het is een parallel op de groei, in ieder geval een die onaf is. De pandemie is nog niet ten einde, Rampjaar 1672 is dat wel. De Nederlandse Republiek had een ongekennd lange periode van vrede achter de rug. Men was gewend geraakt aan de afwezigheid van plunderende en verkrachtende soldaten. De langdurige vrede maakte het leven prettig voorspelbaar. Daarom veroorzaakte de invasie van Lodewijk XIV en zijn bondgenoten ook zo'n trauma. Sommigen gingen letterlijk dood van verwarring.

Toch kwam de Republiek 350 jaar geleden het Rampjaar te boven. Wat daarbij hielp was dat het land vlees op de botten had – net als nu. Naast een gevulde schatkist was de internationale politiek behulpzaam: supermacht Frankrijk liep zich vast in een geopolitiek moeras. Cruciaal was het leiderschap van de autoritaire prins Willem III, waarmee onze *happy end* een kartelrand aanneemt. Want het opbrengen van veerkracht vergde een verandering van gedaante. De Republiek werd een langdurige internationale oorlog in gesleurd, haar klimaat werd minder republikeins. Wat gaat het elastische rampjaar van de Coronapandemie van ons eisen?

De Corona Bubble van de vrijheid, voorstelling van Corpus Acrobatics – www.corpus-acrobatics.nl

Waarom het Rampjaar herdenken?

In 1672 werd de Republiek overvallen door een leger van 100.000 soldaten van Lodewijk XIV de Engelse vloot en twee Duitse bisschoppen. Het werd een gruwelijke oorlog, waarbij grote delen van ons land werden verwoest, geplunderd of geïnnundeerd. De jonge prins Willem III nam de teugels in handen en bond de strijd aan met de machtige Zonnekoning – een strijd die meer dan veertig jaar zou duren. Mede dankzij de gebroeders De Witt en heldhaftige leiders als admiraal De Ruyter en generaal Rabenhaupt wist ons land de rampen te overleven. Maar de welvaart van de Gouden Eeuw was na het Rampjaar grotendeels verdwenen.

Platform Rampjaarherdenking

Om het Rampjaar te herdenken is in juli 2020 het Platform Rampjaarherdenking opgericht. Dit Platform verstrekt informatie over het Rampjaar 1672 en alle herdenkingsactiviteiten die in 2022 gaan plaatsvinden. Het Platform wil al deze activiteiten met elkaar verbinden, afstemmen en in de schijnwerpers zetten. Naast provincies, gemeenten en regionale organisaties zijn er ook tal van musea, kastelen en historische verenigingen die initiatieven hebben ontwikkeld.

In dit Programmaboek zijn al deze activiteiten - voorzover nu bekend - gebundeld. In de wekelijkse Rampjaar kalender op www.rampjaarherdenking.nl wordt een actueel overzicht bijgehouden.

Ontdek de vestingsteden

In 1672 speelden de waterlinies en vestingsteden een cruciale rol. Daarom kiest het Platform als thema: *herdenk het Rampjaar, ontdek de vestingsteden!* Al wandelend, fietsend of varend kan iedere Nederlander nog het Rampjaar beleven. Voor deze landelijke Rampjaarherdenking is dan ook veel interesse. Zo hebben zich meer dan 90 vestingsteden bij het Platform aangesloten, van grote steden als Groningen en Maastricht tot kleine stadjes als Monnickendam en Buren. Elke linie legt zijn eigen accenten. In Groningen presenteren de Groninger borgen interessante exposities over het Rampjaar en in de Oude Hollandse Waterlinie ligt het accent weer op fiets- en wandelevents. Er staan enkele prachtige theater- en muziekproducties op stapel en er komen er meer dan twintig nieuwe boeken uit over het Rampjaar, waaronder ook een kinderboek en twee stripboeken. Kortom een grote variatie in activiteiten en evenementen!

Vrijheid van meningsuiting

Bij de Rampjaarherdenking blikken we niet alleen terug, maar kijken wij ook vooruit. In 1672 wist de Republiek zijn vrijheid en zelfstandigheid te bevechten door onderlinge samenwerking en zware offers. Zoals het KNHG formuleert: *met bloed, kruit en tranen*. Vrijheid heeft zijn prijs... Anno 2022, 350 jaar na het Rampjaar, is die vrijheid nog steeds geen gemeengoed. In veel landen in de wereld staat de vrijheid van meningsuiting nog steeds onder druk en worden minderheden onderdrukt. In 2022 willen wij dan ook stilstaan bij de waarden die in het Rampjaar werden bedreigd maar ook nu nog steeds op het spel staan: gewetensvrijheid, onafhankelijkheid, stabiliteit in Europa. Het zijn universele thema's die ook nu nog actueel en het overdenken waard zijn!

Bernt Feis,
voorzitter Stichting Platform Rampjaarherdenking

Actieve organisaties

In heel Nederland zijn diverse landelijke, provinciale en regionale organisaties bezig met de voorbereidingen voor de Nationale Rampjaarherdenking in 2022. Ook een groot deel van de 600 historische verenigingen in ons land zijn actief. Op tal van plekken in het land organiseren zij evenementen, exposities of andere activiteiten.

De belangrijkste regionale organisaties zijn:

- KVVV/Groningens Ontzet
www.volksvermakengroningen.nl
www.GO350.nl
- Friese Waterlinie
www.friesewaterlinie.nl
- Stichting IJsselacademie -
www.ijsselacademie.nl
- Stichting Oude Hollandse Waterlinie
www.oudehollandsewaterlinie.nl
- Zuiderwaterlinie Alliantie
www.zuiderwaterlinie.nl
- Coevorden Culturele gemeente 2022
www.cultureelcoevorden.nl
- Staats-Spaanse Linies
www.staatsspaanselinies.eu

Enkele landelijke organisaties zijn:

- Vrienden van De Witt
www.vriendenvandewitt.nl
- Geschiedkundige Vereniging Oranje-Nassau
www.oranje-nassau.org
- Nederlandse Kastelenstichting
www.kastelen.nl
- Stichting Kastelen, historische Buitenplaatsen & Landgoederen (SKBL)
www.skbl.nl
- Stichting Dag van het Kasteel
www.dagvanhetkasteel.nl
- Stichting Liniebreed Ondernemen
www.liniebreed.nl
- Vereniging Nederlandse Vestingsteden
www.vestingsteden.nl

Historische tijdlijn 1672-2022

De tijdlijn van het Rampjaar loopt van voorjaar 1672 tot en met najaar 1673, toen de Franse troepen wegtrokken. Overigens bleef een deel van de Republiek bezet, o.a. Nijmegen (door de Fransen) en Oost-Nederland (door twee Duitse bisschoppen). Meer over de oorzaken en gevolgen van het Rampjaar op onze kennis-site www.rampjaar1672.info.

Lodewijk XIV trekt bij Lobith de Rijn over (12 juni 1672), door Adam Frans van der Meulen

1672

Maart	Eerste zeeslag met Engeland; Engeland verklaart de Republiek de oorlog
April	Lodewijk XIV valt de Republiek binnen bij de Maas
Mei	De bisdommen Münster en Keulen verklaren de Republiek de oorlog
Mei/juni	Het Franse leger trekt via Duitsland richting het oosten van Nederland en steekt de Rijn over bij Lobith; delen van Gelderland en Utrecht worden bezet; Deventer wordt belegerd door de Duitse bisschop Bernard van Galen (<i>Bommen Berend</i>) Start aanleg Oude Hollandse Waterlinie, waarbij grote delen van Zuid-Holland en Utrecht worden geïndundeerd
Juni	Zeeslag bij Solebay waarbij de Nederlanders onder Michiel de Ruyter de Engelsen verslaan; Utrecht, Naarden en Gorcum vallen in Franse handen
Juli	Munster en Keulen vallen de Republiek binnen; val van Coevorden
Augustus	Bommen Berend belegert Groningen maar wordt verslagen door Carl von Rabenhaupt (Groningen's Ontzet); moord op gebroeders De Witt
September	Frans leger bezet ook westelijk Utrecht; Bommen Berend bezet Winschoten
Oktober	Slag om Woerden die onbeslist eindigt: er vallen meer dan 2.500 doden; beleg van Coevorden door Bommen Berend mislukt door extreme weersomstandigheden.
December	Willem III probeert tevergeefs Charleroi aan te vallen; tocht van Franse legerleider Luxembourg naar Alphen aan den Rijn; Zwammerdam en Bodegraven vrijwel geheel verwoest en uitgemoord; Ontzet van Coevorden.

Kalender Rampjaarherdenking 2022

In 2022 zullen honderden landelijke, regionale en lokale activiteiten en exposities worden georganiseerd rond het thema Rampjaarherdenking. In deze kalender zijn die activiteiten en exposities opgenomen die een landelijke uitstraling hebben. De kalender wordt wekelijks geactualiseerd op de website www.rampjaarherdenking.nl.

Activiteitenkalender 2022

Wanneer	Waar?	Wat?
14 januari	Woerden	Webinar met presentatie Jubileumprogramma 2022 en nieuwe boeken
18 februari	Nieuwersluis	SLO en Platform presenteren de nieuwe <i>Vestingstedenkaart</i>
18 maart	Zeist	Boekpresentatie <i>in het Spoor van de Prins</i> (Platform) in Slot Zeist
18 maart	Nieuwpoort	Opening <i>Oude Hollandse Waterlinie-jubileum</i> in Museum Nieuwpoort
27 maart	Amsterdam	Laatste dag expo <i>Van de Velde vader en zoon</i> , Scheepvaartmuseum
2 en 3 april	Grave	Historisch spektakel <i>Grave 1674</i>
8 april	Heusden	Waterlinedag Heusden (Zuiderwaterlinie Alliantie)
15 april	Apeldoorn	Paleis Het Loo weer open
22 april	Den Bosch	Voorjaarscongres KNHG i.s.m. Platform en Vrienden de Witt (BHIC)
18 en 19 mei	Gorinchem	Vestingdriehoek-dagen <i>Gorinchem Water en Herdenking</i>
27-28 mei	Hoornaar	Startlocatie <i>De 80 van de Oude Hollandse Waterlinie</i> (Kennedymars)
1 juni	Overijssel	Rampjaarfestival met o.a. lezingen en muziek
4 juni	Aardenburg	Grote historische markt met straatartiesten en rommelmarkt
6 juni	Heel Nederland	<i>Dag van het Kasteel: een ramp is van alle tijden</i> : wandelingen/verhalen
7 juni	Utrecht	Herdenking Slag bij Solebay en vice-admiraal Van Ghent in de Domkerk
9-11 juni	Woerden	Woerdense Havendagen met o.a. Oude Hollandse Waterlinie
12 juni	Lobith	Herdenking <i>Passage du Rhin</i>
12 en 13 juni	Bourtange	<i>Slag om Bourtange</i>
1 juli	Aardenburg	Openluchtspel <i>De verloren sleutel</i>
2 augustus	Den Haag	Herdenking sterfdag gebroeders De Witt
26-28 augustus	Coevorden	Garnizoensdagen met <i>Slag om Coevorden</i> en Bommen Berend concert
26-28 augustus	Groningen	Viering <i>Groningens Ontzet</i> (GO 350)
september	Coevorden	Muziektheaterspektakel <i>De List van Coevorden</i>
3 september	Bodegraven	Festival <i>in het hoofdkwartier van de prins</i>
10 september	Woerden	Herdenking Slag om Woerden (Platform/SHHV/Petruskerk)
17 september	Friesland	Start Friese Waterlinie week
16-17 september	Schoonhoven	<i>Waterlichtshow</i> op de Lek (Twin Cities Schoonhoven/Nieuwpoort)
17 september	Wittem	Muziekvoorstelling <i>Roerige tijden in Limburg</i> in kloosterbibliotheek
30 september	Bodegraven	Première <i>musical Water en Vuur</i>
1 oktober	Heel Nederland	Start Maand van de Geschiedenis, met als thema <i>Wat een ramp!</i>
7 oktober	Utrecht	<i>Dag van het Rampjaar in Utrecht</i> in Paushuize (Platform)
15 oktober	Amerongen	Congres <i>Diplomatie in het Rampjaar</i>
22 oktober	Friesland	Schansentour met verteller per touringcar
16 sept. 2023	Naarden	Afsluiting Rampjaarherdenking in de Grote Kerk van Naarden

Expositiekalender 2022

Wanneer?	Waar?	Wat?
1 januari t/m december	Leek (Gr.)	Landgoed Nienoord: <i>Veldheren in de Ridderzaal</i>
t/m 27 maart	Amsterdam	Tot 27 maart: Scheepvaartmuseum: <i>Van de Velde, vader en zoon</i>
1 maart t/m 29 oktober	Eibergen	Museum De Scheper: <i>Willem Sluyter, dichter-dominee in het Rampjaar</i>
15 maart t/m 24 september	Zierikzee	Stadhuismuseum Zierikzee: <i>Het Rampjaar in Zierikzee en omgeving</i>
Vanaf 18 maart	Nieuwpoort	Museum Nieuwpoort: <i>Geheimen van de schatbewaarder van Holland</i>
25/26 maart	Loevestein	Virtuele overstroming <i>Waterlicht</i> en expositie over water
Vanaf april	Coevorden	Musea in Groningen en Coevorden: <i>Rampjaar in het Noorden</i>
Vanaf 1 april	Loosdrecht	Kasteel-Museum Sypsteyn: <i>1672, het Rampjaar en Sypsteyn</i>
Vanaf 1 april	Naarden	Naarden: <i>exposities in Comenius- en Vestingmuseum</i>
15 april	Apeldoorn	Paleis het Loo na restauratie weer open!
23 april t/m 30 oktober	Groningen	Groninger Museum: <i>Stad houdt stand - 350 jaar Groningens Ontzet</i>
10 april t/m 25 september	Coevorden	Stedelijk Museum: <i>Mijndert & Karel: Helden van Coevorden</i>
Vanaf 23 april	Gorinchem	<i>Gorcums Museum herdenkt 1672</i>
29 april t/m 2 oktober	Slochteren	Landgoed Fraeylemaborg: <i>Twee jonkers in ongenade</i>
Vanaf 1 mei en 1 november	Oldambt	Oldambt: <i>Verborgene vestingen in Oost-Groningen</i>
22 mei t/m 30 oktober	Deventer	Museum De Waag in Deventer: <i>RampZalig 1672</i>
juni en juli 2022	Gouda	Museum Gouda: <i>De OHW en het Ijselfront</i>
10 juni t/m 31 maart 2023	Amerongen	Kasteel Amerongen: <i>De familie Van Reede in het Rampjaar</i>
1 juli	Dordrecht	Dordts Patriciërshuis, <i>film over het Rampjaar</i>
2 juli t/m 13 november	Den Haag	Haags Historisch Museum: <i>de moord op de gebroeders De Witt</i>
8 juli t/m 30 december	Groningen	Noordelijk Scheepvaartmuseum: <i>Welkom in 1672!</i>
9 juli t/m 24 oktober	Fort Vechten	Kindertentoonstelling <i>Onder Water</i>
augustus t/m december	Bodegraven	<i>Het Hoofdkwartier verbeeld</i>
23 aug. t/m 30 oktober	Leens (Gr.)	Museum Borg Verhildersum: <i>Groninger kunst in de Gouden Eeuw</i>
1 sept. t/m 31 oktober	Bodegraven	<i>In het Hoofdkwartier van de Prins</i>
Van 10 sept. t/m 8 jan. 2023	Zutphen	Stedelijk Museum expositie <i>Als stadsmuren konden spreken...</i>
8 okt. t/m 26 maart 2023	Coevorden	Stedelijk Museum Coevorden: <i>350-jarig Ontzet van Coevorden</i>
8 okt. t/m 29 januari 2023	Woerden	Stadsmuseum Woerden: <i>Water in de Kunst</i>
Vanaf 2022	Lelystad	Batavialand: <i>Vlaggenschip De Zeven Provinciën</i>
Vanaf 2022	Amerongen	<i>Drie kastelen in bezet gebied: Amerongen, Zuylen en Middachten</i>
Vanaf 2022	Breukelen	RHC Breukelen: <i>expositie en lezingen over het Rampjaar</i>
Vanaf 2022	Utrecht	Het Utrechts Archief: <i>virtuele koetsrit door het Rampjaar</i>
Vanaf 2022	Purmerend	Waterlands Archief herdenkt 1572 en 1672
Vanaf 2022	Ronde Venen	HV De Proosdijlanden: <i>expositie 1672 RampZalig</i>
Vanaf 2022	Vlissingen	muZEEum met o.a. Michiel de Ruyter en het Rampjaar

NB: door maatregelen i.v.m. corona kunnen wijzigingen in deze kalender optreden.

Landelijke media over het Rampjaar in 2022

In de landelijke media is er veel interesse voor de Rampjaarherdenking; door het debat over Zwarte Piet en *Black Lives Matter* staat de Gouden Eeuw in het centrum van de belangstelling. Diverse landelijke dagbladen en regionale bladen hebben al artikelen gewijd aan onderwerpen als Oude Hollandse Waterlinie en Rampjaar 1672.

Oktober 2022: Maand van de Geschiedenis over *Wat een ramp!*

ARNHEM - Oktober is de Maand van de Geschiedenis, het grootste geschiedenis-evenement van Nederland. Samen met partnerorganisaties en honderden culturele instellingen, boekhandels en bibliotheken brengen we geschiedenis onder de aandacht bij miljoenen Nederlanders.

De Maand van de Geschiedenis is een initiatief van het Nederlands Openluchtmuseum in Arnhem en heeft ieder jaar een ander thema. In 2022 staat het thema *Wat een ramp!* centraal. De Maand sluit hiermee aan bij de herdenking van het Rampjaar 1672.

Meld je aan!

Heb je activiteiten voor de Rampjaarherdenking op het programma staan in oktober 2022? Meld vanaf komend voorjaar je activiteiten gratis aan via de website van de Maand van de Geschiedenis, dan brengen wij ze onder de aandacht via onze landelijke campagne in september en oktober. Wil je op de hoogte blijven van belangrijke updates, deadlines, de inspiratiemiddag die we organiseren komend voorjaar en tips en trucs over hoe je het publiek kunt bereiken? Meld je dan aan voor onze deelnemersnieuwsbrief via onze website www.maandvandegeschiedenis.nl

Dit najaar: zevendelige NPO-docuserie over het Rampjaar

Bij de Nationale Herdenking staan De Witt, De Ruyter, Prins Willem III en Rabenhaupt centraal

HILVERSUM – In het Jubileumjaar 2022 krijgt de Rampjaarherdenking landelijk veel aandacht. Voor de NPO en de Afdeling Geschiedenis van de NTR

biedt dit een kans om in 2022 aansluitend aan alle activiteiten in een 7-delige serie het spannende en belangrijke verhaal over het Rampjaar te vertellen. Deze serie wil zo breed mogelijke informatie verstrekken over de thema's van het Rampjaar. De serie zal worden uitgezonden in het najaar van 2022. Van de documentaires wordt ook een serie voor School-TV-uitzendingen in najaar 2022 bewerkt. Ook bij andere omroepen bestaan plannen voor thema-uitzendingen over het Rampjaar en gerelateerde thema's.

Manifestaties in 2022

Ter gelegenheid van de Nationale Rampjaarherdenking in 2022 organiseren diverse landelijke en regionale organisaties manifestaties en herdenkingen rond het Rampjaar.

14 januari in Woerden: *Platform presenteert Programmaboek 2022*

WOERDEN - Half januari presenteert het Platform Rampjaarherdenking het Programmaboek voor de Nationale Rampjaarherdenking; alle deelnemende partners en aangesloten gemeenten ontvangen hiervan een exemplaar. Het programma zal elke week via de website worden geactualiseerd.
www.rampjaarherdenking.nl

7 februari in Den Haag: *presentatie Johan de Witt en het Rampjaar*

DEN HAAG - Op 7 februari organiseert het Johan de Witt team (Huygens ING/NI-Lab) in samenwerking met het Nationaal Archief een middagbijeenkomst rondom de publicatie van *Johan de Witt en het Rampjaar*.

Het eerste exemplaar zal worden aangeboden aan Algemeen Rijksarchivaris Afelonne Doek.
www.johandewitt.nl

18 februari: *SLO en Platform presenteren Vestingstedenkaart*

NIEUWERSLUIS – Stichting Liniebreed Ondernemen (SLO) en Platform Rampjaarherdenking slaan de handen ineen. Ter gelegenheid van het Rampjaarjubileum brengen zij samen de *Vestingstedenkaart* uit, waarop alle 90 aangesloten vestingsteden en hun evenementen in 2022 worden vermeld. De kaart verschijnt als bijlage bij het nieuwe Vestingmagazine van SLO dat komend voorjaar verschijnt. Bij wijze van voorproefje wordt de Vestingstedenkaart half februari feestelijk gepresenteerd.
www.rampjaarherdenking.nl/vestingsteden-op-de-kaart/

Februari in Zeist: *start herdenking 1672 met lezingen, routes en concert*

ZEIST - Zeist is tijdens het Rampjaar nog een kleine gemeenschap met wat boeren en eenvoudige ambachtslieden. Toch is Zeist in juli 1672 even het centrum van de wereld als Lodewijk XIV er enkele dagen met zijn gevolg verblijft. Ter herinnering aan dit historische bezoek doet ook Zeist graag mee met de Rampjaarherdenking in 2022! Erfgoedkoepel Geheugen van Zeist én vele partners organiseren een gevarieerd programma met daarin onder meer lezingen, rondleidingen, een belevingsroute en een concert. Zie ook pag. 55.
www.geheugenvanzeist.nl

18 maart in Slot Zeist: Platform presenteert *In het Spoor van de Prins*

De Spiegelzaal van Slot Zeist

ZEIST – Op vrijdag 18 maart organiseert het Platform Rampjaarherdenking een boekpresentatie in de Spiegelzaal van Slot Zeist. De auteurs Jan van Es, Bernt Feis en Merle Lammers zullen dan het eerste exemplaar van *In het Spoor van de Prins, de wereld van Willem III* aanbieden aan de burgemeester van Zeist, de heer K. Janssen. Aansluitend zullen in samenwerking met Geheugen van Zeist rondleidingen door het slot en de omgeving worden georganiseerd. Aanmelden: www.rampjaarherdenking.nl

2 en 3 april in Grave: *Historisch Spektakel Grave 1674*

GRAVE - Op 2 en 3 april 2022 wordt in Grave het Historisch Spektakel georganiseerd. Heb je aan de vorige edities meegedaan? In groepjes, met jouw vereniging of clubje of als individu? Dat kan in deze editie ook weer. Wij zoeken figuranten die de sfeer van 1674 willen uitbeelden. Muzikanten die historische klanken kunnen laten horen en andere leuke ideeën waardoor je in Historisch Grave deze twee dagen het Beleg van 1674 gaat beleven. historischspektakelgrave.nl

22 april KNHG-voorjaarscongres in Den Bosch: *Bloed, kruut en tranen*

Johan de Witt aangevallen en zwaar gewond (collectie Rijksmuseum)

AMSTERDAM - Het Koninklijk Nederlands Historisch Genootschap (KNHG) organiseert samen met Vrienden van De Witt en het Platform Rampjaarherdenking een voorjaarscongres op 22 april 2022 gewijd aan de betekenis van het Rampjaar 1672. Professor Maarten Prak (UU) zal de plenaire lezing verzorgen waarna aansluitend een paneldebat zal plaatsvinden. Verder wordt door middel van geur en de sensatie van ruiken aandacht besteed aan het Rampjaar: tijdens het congres zal "de geur van 1672" worden onthuld. Het middagdeel zal in het teken staan van recent (historisch) onderzoek naar ontwikkelingen gedurende het Rampjaar door presentaties of workshops. www.knhg.nl

18 en 19 mei in Gorinchem: Vestingdriedoekdagen *Water & Herdenking*

Door de ANWB is Gorinchem uitgeroepen tot allermooiste vestingstad van Nederland

GORINCHEM - De Vestingdriedoekdagen vinden plaats op 18 en 19 mei 2022, aanhakend op de

diverse thema's waarbij 'Water & Herdenking' centraal staan: 600 jaar na de St. Elisabethsvloed, Rampjaar 1672 en de Martelaren van Gorcum 1572. We slaan een brug naar de huidige tijd, waarbij water ons verbindt maar ook keer op keer om aandacht en ruimte vraagt. Daarbij wordt primair de verbinding gelegd tussen de inwoners van de plaatsen die in de Vestingdriehoek zijn gesitueerd, zoals Woudrichem en Loevestein.
nieuwehollandsewaterlinie.nl

6 juni Dag van het Kasteel: Een ramp is van alle tijden...

LANDELIJK - Op Tweede Pinksterdag 6 juni 2022 is de 15de editie van Dag van het Kasteel. Het evenement staat in het teken van het Rampjaar 1672. Ook kijken we naar de actualiteit. Het rampjaar 2020 is net voorbij: zijn er parallellen met het Rampjaar 1672? Het ene Rampjaar is het andere niet, of toch wel?

Maar ook andere rampen komen aan bod. In de loop der eeuwen hebben kastelen en buitenplaatsen flink wat rampen doorstaan, waarover vele verhalen te vertellen zijn. Het thema van Dag van het Kasteel 2022 is dan ook *Een ramp is van alle tijden*. Bezoekers worden op die dag ondergedompeld in de 'rampverhalen' van deze plekken.

De verhalenbank op de website www.dagvanhetkasteel.nl wordt aangevuld met verhalen over rampen die kastelen en buitenplaatsen en hun bewoners troffen...
www.dagvanhetkasteel.nl

4 juni in Aardenburg: grote historische markt met straattheater

De Berening van Aardenburg, juni 1672

AARDENBURG - Op 1 april 1672 hoorden de inwoners van Aardenburg dat de vesting ontmanteld moest worden, maar een deel van de compagnie bleef op zijn post en bewaakte de stadspoorten. Toen in juni een Frans leger van 9.000 man in aantocht was, beschikte Aardenburg ter verdediging over nog geen 40 manschappen. Pas later arriveerden er wat versterkingen. De burgers kaptten kogels, smolten lood, wreven buskruit klein tot laadkruit, maakten schroot uit oud ijzer en brachten dit naar de wallen. En om de vijand te misleiden zetten de vrouwen hoeden op en verkleedden zich als mannen. Dankzij de inzet van garnizoen en burgerij werd de Franse "Berening" tegengehouden. De stad bleef gespaard en er werden zelfs 600 Franse soldaten gevangengenomen! Zo begon de Hollandse Oorlog met een fikse Franse nederlaag, dankzij het huzarenstukje van de Aardenburgers!

De Stadsraad Aardenburg heeft ter herdenking van de Berening van Aardenburg een feestelijk programma samengesteld met o.m. een concert, carnavalsoptocht, enkele lezingen, een expositie, stadswandelingen en een openluchtspel. Op 4 juni is er een grote historische markt met straatartiesten en rommelmarkt.

www.cultuurforumaardenburg.nl

7 juni Domkerk Utrecht: herdenking vice-admiraal en Domkanunnik Van Ghent

UTRECHT - Willem Joseph baron van Ghent tot Drakenburgh (in 1626 geboren in Winssen) nam deel aan roemruchte operaties zoals de Vierdaagse Zeeslag en de Tocht naar Chatham in 1666. Als luitenant-admiraal van Holland en West-Friesland - onder Michiel de Ruyter - nam hij deel aan de Slag bij Solebay op 7 juni 1672. Daarbij werd hij dodelijk getroffen. In 1680 werd hij bijgezet in een door Rombout Verhulst gemaakt praalgraf op het hoogkoor van de Domkerk (Van Ghent was ook Domkanunnik).

Van medio augustus tot eind oktober 2022 besteedt de Domkerk in een tentoonstelling en klein symposium aandacht aan het Rampjaar: aan Van Ghent, beeldhouwer Verhulst en de bezetting van de Dom door de Fransen in 1672/1673. Tijdens de Maand van de Geschiedenis (oktober 2022) zijn er zaklamp-rondleidingen voor volwassenen en kinderen.

www.domkerk.nl

9-11 juni: Havendagen Woerden met Dutch Marines!

WOERDEN – Woerden pakt dit jaar uit met de Woerdense Havendagen, op 9, 10 en 11 juni. Het

wordt een groots nautisch spektakel met meer dan honderd sleepboten en opduwers, oude ambachten, rondvaarten, palingrokerij en kramenmarkt, en uiteraard heel veel muziek. Dit jaar staan o..a de Oude Hollandse Waterlinie en het Rampjaar centraal, met een bezoek van de mariniers van de Dutch Marine Rowing Challenge. www.havendagenwoerden.nl

12 juni in Lobith: herdenking Passage du Rhin 12 juni 1672

Adam Frans van der Meulen,
Le Passage du Rhin 1672

LOBITH - Lobith 12 juni 1672, 15.000 soldaten steken Rijn over onder aanvoering van Lodewijk XIV, in aanwezigheid van zijn broer Philips en de beroemde legeraanvoerders Condé en Turenne. Over deze 'Passage du Rhin' zijn veel afbeeldingen, verhalen en feiten bekend, m.n. ook vanuit Franse bronnen. Het is een inspirerend kunstthema voor schilderijen (o.a. Louvre), plafondschilderingen (o.a. Versailles) en sculpturen o.a. op een triomfboog in Parijs. 'Rampzalig' simpel begonnen de Fransen aan hun 'blitzkrieg' aan de oostgrens van de Republiek. Het toenmalige Oost-Gelderse rivierlandschap vormde het militair-strategische decor voor 'Franse glorie en Hollands debacle'. De regio Lobith, Schenkenschans, Liemers en de Achterhoek bleken symptomatisch voor het militair onthutsend zwakke Holland. Vanaf startdatum 11/12 juni 2022 zijn er presentaties (reader, lezing, film, podcast, tentoonstelling, maquette) en wandel-fietsroutes, gebruik makend van verschillende invalshoeken: de 'Passage du Rhin' zelf, de inspiratie die dit opleverde voor de vele (Franse) kunstwerken en de betekenis van het 17e-eeuwse rivierlandschap. info@heemkundekringrijnwaarden.nl

12 en 13 juni: *Slag om Bourtange*

BOURTANGE Tijdens de slag om Bourtange zijn honderden reenactors actief binnen de Vesting Bourtange. De Spanjaarden proberen hierbij de Vesting te veroveren op de Hollanders, de Staatsen. Ze spelen veldslagen na en overnachten in kampementen die volledig gebaseerd zijn op de 17^e eeuw. Dit betekent koken op open vuur, overnachten in historische tenten verspreid over de gehele vesting. Op beide dagen wordt er geschoten met kanonnen en andere historische wapens. Binnen de vesting is er muziek uit de 17^e eeuw en zijn er handelaren actief. Ook marcheren en groepen soldaten door de Vesting. Vanaf de Vestingwallen zijn de vele gevechten goed te zien en ook de kampementen zijn toegankelijk voor de bezoekers.

www.bourtange.nl

20 augustus in Den Haag: *herdenking sterfdag gebroeders De Witt*

DEN HAAG - Op 20 augustus (de sterfdag van de gebroeders De Witt) organiseert Tijdschrift Holland in samenwerking met de Vrienden van De Witt in het Haags Historisch Museum een middag-bijeenkomst. Deze is - rondom een speciale editie - gewijd aan het Rampjaar, waarbij ook gelegenheid zal zijn om de aan het Rampjaar gewijde tentoonstelling te bezoeken.

www.vriendenvandewitt.nl/agenda/

26-28 augustus in Coevorden:

Slag om Coevorden

COEVORDEN - In 1672 werd er hard gevochten om het bezit van de vestingstad Coevorden. Deze slag om Coevorden wordt nagespeeld door honderden liefhebbers van re-enactment tijdens de zgn. Garnizoensdagen Coevorden.

Meer over het uitgebreide activiteitenprogramma in Coevorden op p. 53 e.v.

www.cultureelcoevorden.nl;

www.garnizoensdagcoevorden.nl

26-28 augustus in Groningen: *viering Groningens Ontzet in 1672*

GRONINGEN - De Stichting 350 jaar Groningens Ontzet en De Koninklijke Vereeniging voor Volksvermaken organiseren samen het hele jaar een breed programma met diverse activiteiten op het gebied van muziek, cultuur, educatie, sport, reenactment, defensie en lezingen. Met het Groningens Ontzet weekend van 26, 27 en 28 augustus 2022 als feestelijk hoogtepunt. Kijk op de website voor het volledige programma.

www.GO350.nl

3 september in Bodegraven: *historisch festival In het Hoofdkwartier vd Prins*

BODEGRAVEN - In september 2022 is het 350 jaar geleden dat het hoofdkwartier van prins Willem III in Bodegraven lag. Door middel van re-enactment en een historische markt in Bodegraven laten we dit weer tot leven komen. Het publiek kan dwalen door het tentenkamp, het Statenjacht Utrecht bezoeken en genieten van historisch vertier. Daarnaast zijn er demonstraties te paard, op het water, met degens, musketten en kanonnen. Enkele historische figuren zullen scènes uit het kamp laten herleven, zoals Michiel de Ruyter, Willem III, edelen en boeren.

hoofdkwartier1672.nl

17 september: *Friese Waterlinieweek met diverse events in 2022 en 2023*

(foto Lenus van der Broek)

FRIESE WATERLINIE - In het kader van de Herdenking Rampjaar zijn er in het najaar van 2022 en in heel 2023 activiteiten en events in het gebied van de Friese Waterlinie. Ook worden bestaande routes voor wandelen, fietsen en auto herdrukt, ze zullen onder andere in het Infopunt Friese Waterlinie en bij horeca beschikbaar zijn. Tenslotte zijn in het Infopunt en in de Tentoonstelling twee bestaande films en docudrama's over de Friese

Waterlinie te zien. Meer over het programma in de Friese Waterlinie op p. 50.

www.friesewaterlinie.nl

Oktober in Fort Kijkduin: *beleef de Maand van de geschiedenis*

KIJKDUIN - Fort Kijkduin sluit aan bij de Maand van de Geschiedenis (oktober 2022) en het thema "Wat een Ramp!" De Rampjaarherdenking is thema voor een tentoonstelling die een voorproefje is van de herdenking van de Slag bij Kijkduin in augustus 2023. In de herfstvakantie 15 – 23 okt. zijn er kinderactiviteiten rond het thema. Fort Kijkduin ligt in Huisduinen bij Den Helder.

www.fortkijkduin.nl

7 oktober Dag van het Rampjaar in Paushuizen Utrecht: *de Franse Tirannie*

Abcoude in vlammen 1672

WOERDEN - *Utrecht de stad en het geheele Sticht werd in den jaare 1672 bemagtigt van den francen:* schrijft historicus Andries Schoemaker. Utrecht was een van de zwaarst getroffen gewesten in het Rampjaar, door verwoesting, bezetting en inundaties. Het Platform Rampjaarherdenking organiseert hierover op vrijdag 7 oktober 2022 in Paushuizen in Utrecht een Dag van het Rampjaar met lezingen, presentaties en excursies. Daarbij worden de RHC's en historische verenigingen in de provincie actief ingeschakeld. Ook komt er een expositietournee langs Utrechtse bibliotheken.

www.rampjaarherdenking.nl

11 oktober in Woerden: *herdenking Slag om Woerden*

Frederik van Nassau Zuylestein (1624-1672)

WOERDEN - In de nacht van 10 op 11 oktober 1672 vond een van de grootste veldslagen van het Rampjaar 1672 plaats: de Slag om Woerden, ook wel bekend als de Slag om de Kruipin. Die naam is niet geheel juist, want de strijd speelde zich in heel Woerden af van de Pannenbakkerijen tot de Groepenbrug. Drie generaals en stadhouder Willem III probeerden het door de Fransen bezette Woerden te bevrijden. Daarbij sneuvelden 2.500 Franse en Hollandse soldaten; ook Willem's oom Nassau Zuylestein die een heldendood stierf: hij kreeg maar liefst 18 steken in de borst...

Willem III bereikte zijn doel niet, maar hij bracht de Fransen wel gevoelige verliezen toe: een keerpunt in de Hollandse Oorlog. In het kader van Woerden 650 jaar organiseert het Platform Rampjaar-herdenking samen met de SHHV onder meer een Rampjaar-herdenkingsconcert en expositie in de Petruskerk op 10 september 2022.

www.rampjaarherdenking.nl; www.woerden650.nl

15 oktober in Kasteel Amerongen: *congres Diplomatie in het Rampjaar*

Adriaan van Reede

AMERONGEN - Adriaan van Reede, heer van Amerongen, excelleerde als diplomaat. Zijn missie naar Frederik Willem, keurvorst van Brandenburg,

was van levensbelang voor de Republiek. Al vroeg waarschuwde Godard Adriaan voor de komende Franse dreiging en ook andere diplomaten zoals de beroemde Habsburgse diplomaat Franz Paul de Lisola schreven al in 1667 over de ingrijpende gevolgen van het absolutisme van Lodewijk XIV voor de machtsverhoudingen in Europa. Kasteel Amerongen zal daarom op 15 oktober 2022 een conferentie organiseren waar het belang van diplomatie in het Rampjaar maar ook in de huidige tijd aan de orde komt. Meer informatie hierover:

www.kasteelamerongen.nl

Augustus 2023 in Kijkduin: *herdenking Slag bij Kijkduin (1673)*

KIJKDUIN - De hele maand augustus 2023 staat op Fort Kijkduin in het teken van de herdenking van de Slag bij Kijkduin. Door uiteenlopende activiteiten komt de geschiedenis tot leven en valt er veel te leren en beleven over de slag en het Rampjaar. In het weekend van 19 – 21 augustus 2023 is er extra aandacht voor de jubileumdatum van de Slag bij Kijkduin. Fort Kijkduin ligt in Huisduinen bij De Helder.

www.fortkijkduin.nl

September 2023 in Naarden: *herdenking Bevrijding van Naarden*

NAARDEN – De Bevrijding van Naarden vond plaats tussen 6 en 13 september 1673. Het Staatse leger onder leiding van Prins Willem III wist het door de Fransen bezette Naarden te heroveren. Dit werd in

de Republiek uitgebreid gevierd, o.a. met een dankdienst met de Prins in de Grote Kerk van Naarden. In november 1673 begonnen de Fransen met het ontruimen van de Republiek. Op zaterdag 16 september 2023 zal de Bevrijding van Naarden worden herdacht met een dankdienst, concert en voordrachten in de Grote Kerk van Naarden.
www.gooisemeren.nl; www.rampjaarherdenking.nl

Vechtstreekmuseum in 2023: **verwoeste kastelen uit het Rampjaar**

MAARSSSEN - Voor 2023 staat hier een expositie over Kastelen langs de Vecht en de Angstel gepland. Welke gevolgen had het Rampjaar voor de kastelen in de Vechtstreek. Welke kastelen zijn verwoest en welke niet en waarom niet?
www.vechtstreekmuseum.nl

Limburgs Museum: 350 jaar na het beleg van Maastricht

Adam Frans van der Meulen, Beleg van Maastricht 1673

De rivaliteit tussen twee historische tegenstrevers – stadhouder Willem III en Zonnekoning Lodewijk XIV – staat centraal in een grote tentoonstelling in het Limburgs Museum. In 2023 is het 350 jaar geleden dat Lodewijk XIV persoonlijk het beleg van Maastricht leidde. De voor dat jaar geplande tentoonstelling *Oranje en de Zonnekoning: Slaags aan de Maas* toont onder meer wie de rivalen

waren en hoe er naar hen werd gekeken: kunstenaars verheerlijkten hun daden, maar tekenden ook spotprenten.

www.limburgsmuseum.nl

Platform Rampjaarherdenking: **Webinars en symposia over 1672**

WOERDEN – In september 2020 zijn Historizon en Platform Rampjaarherdenking gestart met een serie maandelijkse Rampjaarwebinars. Een webinar over de Gouden Eeuw – met Luc Panhuysen als spreker – vormde de aftrap en inmiddels zijn er al een tiental webinars gehouden over o.m. de historische achtergronden van het Rampjaar. Ook in 2023 zullen diverse symposia en webinars plaatsvinden met als sprekers o.a. Egge Knol, Maarten Prak, Luc Panhuysen en Peter Rehwinkel.
www.rampjaarherdenking.nl

Overzicht webinars in 2022

- 11 februari : Sunny Jansen: *Albertine Agnes, De vrouw die Friesland redde.*
- 11 maart: Nicoline van de Sijs: *De Franse Tirannie, een gruwelijk schoolboek.*
- 8 april: Jan Jaap Abrahamse: *Aengaende de bescherming en securiteit van dese stad.*
- 13 mei: Luc Panhuysen: *Zeehelden in de Gouden Eeuw*
- 10 juni: Egge Knol: *Groningen in 1672*
- 14 oktober: Maarten Prak: Het Rampjaar: incident of keerpunt?
- 11 november: Jasper van der Steen: *Herinneringen aan 1672.*
- 9 december: Peter Rehwinkel, *Amalia, de plicht roept...*

Museale exposities in 2022

In 2022 organiseren diverse musea, waaronder Paleis Het Loo, Groninger Museum en Scheepvaartmuseum, exposities of rondleidingen over de periode van het Rampjaar. Maar ook zijn er verrassende exposities te bewonderen in de regio, bijv. in de Groninger borgen.

Tot eind maart: Scheepvaartmuseum: *Van de Velde, vader en zoon*

AMSTERDAM - Willem van de Velde de Oude en zijn zoon Willem van de Velde de Jonge waren toonaangevend in de 17e-eeuwse zeeschilderkunst en inspireerden vele generaties schilders na hen. De Van de Veldes schilderden beroemde zeeslagen in het Rampjaar. Dit maakt dat de tentoonstelling een primeur is die alleen in Amsterdam te zien is. t/m 27 maart 2022

www.scheepvaartmuseum.nl

15 april: Paleis Het Loo na restauratie weer open

APELDOORN – Sinds 2018 werkte Paleis Het Loo aan een grootscheepse vernieuwing en verbouwing. Ruim 30 jaar na de openstelling van Paleis Het Loo als museum is groot onderhoud noodzakelijk, o.a. vervanging van technische installaties en de asbestsanering.. Met een uitbreiding is er meer ruimte gekomen voor

wisseltentoonstellingen en publieksfaciliteiten en kan de omvangrijke collectie beter worden gepresenteerd.

In het paleis zijn twee routes uitgezet: een route waarin Willem & Mary (de bouwers en eerste bewoners van het paleis) centraal staan, en een route over de Oranjes die in de negentiende en twintigste eeuw in het paleis woonden.

Vanaf 15 april 2022.

www.paleishetloo.nl

Museum Nieuwpoort: *de geheimen van de schatbewaarder van Holland*

NIEUWPOORT - In Museum Nieuwpoort vertellen verschillende personages het grote verhaal van de kleinste vestingstad in de Oude Hollandse Waterlinie. Dit gebeurt vanaf voorjaar 2022 in de nieuwe tentoonstelling. Hierin is bijvoorbeeld een rol weggelegd voor het Stadhuis, voor de inundatiesluis en de waterlinie zelf. Die blijkt een onneembare hindernis. Aan de hand van filmpjes, een maquette en met luisteroren ontdekken bezoekers de geheimen van de schatbewaarder van Holland!

Het Rampjaar 1672 zorgt ervoor dat Nieuwpoort een moderne vesting wordt. Het moet samen met Schoonhoven de Lek verdedigen, zodat het rijke Holland veilig is. Deze Twin Cities maken tot 1815 deel uit van de landsverdediging. Daarna schuift de oude waterverdedigingslinie op naar het oosten.

Vanaf 18 maart.

www.museumnieuwpoort.nl

Stadhuismuseum Zierikzee: *Het Rampjaar in Zierikzee en omgeving*

Zilveren tazza, objectnr. 0355

ZIERIKZEE - Wat gebeurt er in het Zeeuwse stadje Zierikzee tijdens het Rampjaar? Hoe redeloos is het volk hier en hoe radeloos is de stedelijke regering? Zeeland is het eerste gewest dat prins Willem III benoemt tot stadhouder. Ook in Zierikzee lopen de gemoederen hoog op.

Met originele archiefstukken en objecten brengt het Stadhuismuseum Zierikzee het Rampjaar in beeld. In de semipermanente presentatie zijn een zilveren tazza en de schouw in de voormalige burgemeesterskamer van het stadhuis te zien, die herinneren aan deze onrustige periode en de uiteindelijke overwinning van stadhouder Willem III. De presentatie in het Archiefkabinet is te zien **vanaf 15 maart 2022 t/m 24 september 2023**. www.stadhuismuseum.nl

Loevestein: *virtuele overstroming 'Waterlicht' en expositie over water*

LOEVESTEIN - Hoe ziet het eruit als eeuwenoud erfgoed onder de golven verdwijnt? Op vrijdag 25 en zaterdag 26 maart 2022 zet kunstenaar Daan Roosegaarde met de virtuele overstroming *Waterlicht* Loevestein onder water. De presentatie van dit lichtkunstwerk vormt de aftrap van een

bijzondere tentoonstelling '*Denkend aan water...*' waarin de relatie van Loevestein met water centraal staat. *Waterlicht* meemaken is op zichzelf al een overweldigende ervaring. De combinatie van het kunstwerk met de historische vesting en het middeleeuwse slot wordt zonder twijfel adembenemend.

Vanaf 25 en 26 maart.

www.slotloevestein.nl

Musea in Groningen en Coevorden: *Rampjaar in het Noorden*

Carl von Rabenhaupt

GRONINGEN - Het Groninger Museum, Stedelijk Museum Coevorden en Noordelijk Scheepvaartmuseum organiseren in 2022 tentoonstellingen die ieder op eigen wijze het Rampjaar in 1672 belichten.

Maar ook een aantal Groninger borgen, musea en andere instellingen hebben zich bij dit initiatief aangesloten zoals De Fraeylemaborg, Landgoed Nienoord, Landgoed Verhildersum, Stadsmuseum Appingedam, Cultuurhistorisch Centrum Oldambt, Toren van Winschoten, Vesting Oude Schans, Museum Slag bij Heiligerlee, Huis te Wedde, Storyworld en de Groninger Archieven.

Deze tentoonstellingen vormen samen een goed overzicht van de gevolgen van het Rampjaar in het Noorden van Nederland. Er is aandacht voor de stad Groningen, de Ommelanden en Coevorden.

Vanaf april 2022 in diverse musea en kastelen.

www.cultureelcoevorden.nl; www.GO350.nl

Groninger Museum: *Stad houdt stand* - 350 jaar *Groningens Ontzet*

Ruiterportret Bernhard von Galen
met Groningen op de achtergrond

GRONINGEN - Het Groninger Museum organiseert een grote tentoonstelling over het Groningens Ontzet met portretten van hoofdrolspelers, schilderijen en tekeningen van het beleg en veel meer.. Behalve eigen bezit van Groninger Museum en Groninger Archieven zijn er bijzondere stukken uit het bezit van de belager de vorst-bisschop Bernard von Galen van Munster zelf zoals kerkelijk zilver, zijn reiskleding, zijn borstkruis, zijn servies en een kanon uit zijn bezit. Bijzonder is ook een grote selectie zilveren herdenkingspenningen. De gebeurtenis van het Rampjaar heeft een blijvende plaats in de Groninger kalender gekregen. Het wordt elk jaar nog herdacht in augustus en ook die jaarlijkse feestelijkheden zullen aandacht krijgen in de expositie. **Van 23 april t/m 30 oktober 2022**
www.groningermuseum.nl

Landgoed Nienoord: *Veldheren in de Ridderzaal*

Ernst Casimir, graaf van Nassau-Dietz

LEEK - De borg Nienoord is van oudsher hét centrum van krijgsmacht in het Groninger Westerkwartier. Schietnissen in de buitenmuur, driedubbele grachten, de fundamenteën van een poort: veel herinnert hier nog aan.

De beschietingen van 1672 zijn echter zo zwaar, dat de familie een heenkomen zoekt in de stad. De wederopbouw wordt ingezet om van Nienoord een luthof te maken. Een erepoort met beeldhouwwerken, een exotisch aandoende Schelpengrot, grote sierkanonnen, een compleet beschilderde danszaal, een barokke beeldengroep in de dorpskerk nabij... Zo'n luthof is het in 2022 nog. Dit jaar worden de 17e-eeuwse portretten van veldheren in de Ridderzaal belicht. Een aantal van hen vecht in 1672 mee en allemaal blijken ze lid te zijn van dezelfde militaire eenheid: het oudste nog bestaande regiment in Nederland! Een tentoonstelling in en rond de borg over de 17e eeuwse edelvrouwe Occa Ripperda vormt de achtergrond voor evenementen en educatieve activiteiten op Nienoord en elders in de provincie. **De tentoonstelling over Occa Ripperda duurt van 1 januari tot 30 december 2022. De portretten van de veldheren zijn vanaf eind juli te zien tot 30 december 2022.**

www.museumnienoord.nl

Museum Borg Verhildersum: *Groninger kunst in de Gouden Eeuw*

Familieportret Verhildersum, 1672

LEENS - Tijdens de herdenking van het Rampjaar wordt terecht veel aandacht aan oorlog en strijd besteed. Ook Allard Tjarda van Starckenborgh, de bekendste en meest prominent aanwezige bewoner van de borg Verhildersum, speelde in 1672 een rol als bevelhebber bij de verdediging van Groningen. Interessanter is nog wat we weten over kunst en cultuurbeoefening in Groningen in de Gouden Eeuw en waarvoor Verhildersum veel

biedt. Recent onderzoek heeft over de relatie tussen de familie Tjarda van Starckenborgh en verschillende schilders en kunstenaars nieuwe gegevens opgeleverd en er zijn nieuwe werken ontdekt. Zo is de verrassende levensloop van de schilder van het monumentale gezinsportret op Verhildersum, Martinus van Grevenbroeck, aan het licht gebracht en is een portret van Allard door Jan Jans de Stomme ontdekt. Verhildersum is daarom de uitgelezen plek om de Groninger cultuurbeoefening rond 1672 en de rol van de klassieke Oudheid te tonen.

Te zien van 23 augustus tot 30 oktober 2022.

www.verhildersum.nl

Landgoed Fraeylemaborg: Twee jonkers in ongenade

Borgheer Henric Piccardt

SLOCHTEREN - Landgoed Fraeylemaborg maakt een tentoonstelling rond borgheer Osebrandt Johan Rengers (1621-circa 1680). Ook zijn schoonzoon, de latere borgheer Henric Piccardt (1636-1712) krijgt aandacht. Hierbij staat het rampjaar 1672 centraal. De levensverhalen van Rengers en Piccardt komen op pijnlijke wijze samen in 1672, toen de stad Groningen werd belegerd door de Bisschop van Munster. Na het Ontzet van Groningen werden Rengers en Piccardt beschuldigd van verraad en gevangen genomen. Na een langdurig proces werd Piccardt vrij gelaten, maar Rengers werd veroordeeld tot "eeuwige gevangenschap". Pas na bemiddeling van prins Willem III werd Rengers in 1678 weer vrijgelaten. Hij was zo beschadigd door al het gebeurde dat hij niet lang daarna overleed. Rengers was een zeer invloedrijke jonker, vervulde vele bestuurlijke functies en had een breed netwerk. Hij stond te boek als zeer rijk en had overal in het noorden bezittingen. Hij had regelmatig machtsconflicten met de stad Groningen. Het zal de stadsbestuurders niet slecht

uitgekomen zijn dat Rengers in 1672 in ongenade viel, waardoor deze invloedrijke lastpost werd uitgeschakeld. In de tentoonstelling wordt met archiefstukken, documenten, tekeningen en objecten uit die tijd een beeld gegeven van een borgheer met een vrij slechte reputatie.

Te zien in het Koetshuis van de Fraeylemaborg, van 29 april t/m 2 oktober 2022.

www.fraelymaborg.nl

Oldambt: Verborgene vestingen in Oost-Groningen

OLDAMBT - Ontdek de verborgen vestingen en musea in het Groninger grensland. De smalle strook begaanbaar land in Oldambt en Westerwolde was in 1672 een cruciale corridor voor de troepen van de bisschop van Münster op weg naar de stad Groningen. Het strijdtoneel van Bernhard van Galen is nog steeds terug te vinden in het landschap. Bezoek de plekken en verborgen verhalen:

Musea Heiligerlee: van 1 mei tot 1 november is de tentoonstelling **Verborgene vestingen in het Groninger grensland** te zien in **Museum Slag bij Heiligerlee**. Ontdek de geschiedenis van verdedigingswerken en vele resten van vestingwerken en schansen in de Oost Groninger grensstreek. Een mooie start voor een bezoek aan de vestingdorpen Oudeschans en Nieuweschans en de middeleeuwse kerk en toren van Winschoten.

Contouren van de vesting Winschoten in 1640

Mis ook niet het tegenovergelegen Klokkengieterijmuseum over het bijzondere ambacht van de klokkengieter.

Toren d'Olle Witte, Winschoten: open vanaf 1 mei tot 1 oktober. Beklimming en tentoonstelling **Highlights en helden van het rampjaar**. De middeleeuwse vrijstaande kerktoren van Winschoten was eeuwenlang een strategisch militair baken in het landschap. Tijdens de beklimming nemen de Torenwachters je mee door de eeuwenoude geschiedenis van de vestingplaats. En voor wie de vaderlandse geschiedenis niet meer kent van lijstjes jaartallen en overwinningen: de tentoonstelling schudt het geheugen over de regionale gebeurtenissen en hoofdrolspelers in 1672 weer op.

Vestingmuseum Oudeschans: in de opmars naar Groningen was deze 16^e eeuwse verdedigingsschans aan de Westerwoldse Aa maandenlang bezet door de Münsterse troepen. Ook bij de aftocht namen zij er hun intrek. Archeologische opgravingen in de vesting brachten honderden gebruiksvoorwerpen aan het licht: rijkversierd aardewerk en glas, tientallen schoenen en muilen, maar ook wapens en kanonskogels. Het museum biedt zo een goed beeld van het soldatenleven vanaf de 17^e eeuw. Een wandeling over de vestingwallen van het sfeervolle dorp biedt een prachtig contrast met het weidse Oldambtster landschap.

Vestingmuseum Nieuweschans: landaanwinning in het Dollardgebied maakte de bouw van een Nieuweschans in 1628 nodig ter controle van de Westerwoldse Aa. Vanaf juli 1672 wisten de Münsterse troepen de vesting ruim een jaar bezet te houden. Het in een oude barak gehuisde vestingmuseum toont de geschiedenis van verdedigingswerk en dorp, dat tot in de 20^e eeuw een belangrijke grensgemeente was. Rondleiding door het vestingdorp mogelijk.

Burcht Wedde: museumrondleiding . Eeuwenlang vormde dit 14de eeuwse steenhuis het bestuurlijke bolwerk van de landstreek Westerwolde. Geen wonder dat ook in 1672 de vijand zijn oog op dit strategisch gelegen kasteeltje aan de Ruiten Aa liet vallen. Tegenwoordig biedt het in de zomermaanden als 'kinderhotel' vakantie aan kinderen in moeilijke omstandigheden. Het museum in het kasteel herbergt onder meer een 'donderbus' van Bernhard van Galen.

Voor actuele informatie, openingstijden en aanvullende activiteiten:

www.verborgenvestingenoostgroningen.nl

Kasteel-Museum Sypestejn: 1672, het Rampjaar en Sypestejn

LOOSDRECHT - In 1672 laaide binnenslands de tegenstelling tussen Staatsgezinden en Prinsgezinden fel op. In een speciale tentoonstelling toont het Kasteel-Museum Sypestejn hoe het geweld en de chaos de familie Van Sypestejn persoonlijk troffen en hoe de latere generaties Van Sypestejn hiermee omgingen. Op de plek van het huidige kasteel in Loosdrecht had Cornelis Ascanius van Sypestejn een buitenplaats die deze Haarlemse regent adellijke allure verschaft. Van Sypestejn was een neef van de in ongenade gevallen gebroeders De Witt; hun moeders waren zusters. Het gerucht ging dat De Witt zich bij zijn neef verborgen hield en het redeloze volk bestormde en plunderde zijn Haarlemse huis. Een jaar later sneuvelde Cornelis Ascanius in het oorlogsgeweld en werd ook de Loosdrechtse buitenplaats verwoest. De nazaten van Van Sypestejn waren uiterst Oranjegezind, maar verloochenden hun voorouder niet. Zij verzamelden tal van objecten en documenten die de rol van zijn staatsgezinde voorouder illustreerden en deden onderzoek. De expositie heeft twee kernen. In de Torenkamer staan het oproer in Haarlem en het geweld in Loosdrecht centraal. Een volgende ruimte belicht de relatie met De Witt en de wijze waarop de latere jonkheren Van Sypestejn deze voor het voetlicht brachten. Bijzondere objecten die worden getoond zijn: de portretten van Cornelis Ascanius en zijn vrouw door Rembrandt-leerling Nicolaas Maes, verschillende portretten van de De Witten, 17de.

eeuwse nieuwsprenten en schilderijen van de gruwelijke verminging van de lijken, zeldzame en kwetsbare brieven en documenten die getuigen van de gebeurtenissen en de innige relatie, memorabilia zoals penningen, beeldjes en een zilveren tabaksdoos waarop is afgebeeld hoe een portret van Cornelis als metafoor van de afgebeelde persoon wordt vernield, en de publicaties van de latere Van Sypesteyns.

Vanaf 1 april 2022.

www.sypesteyn.nl

Naarden: exposities in Comenius- en Vestingmuseum

NAARDEN - Het Comenius Museum opent rond 1 april 2022 een tentoonstelling onder de titel 'Vlucht naar de vrijheid: Comenius en De Geer in oorlog en vrede'. De tentoonstelling vindt haar aanleiding in de herdenkingsjaren 1572 en 1672. Centraal staan Louis de Geer en Jan Amos Comenius. Terwijl De Geer een fortuin verdiende met de wapenhandel, steunde hij tegelijkertijd de pacifist Jan Amos Comenius, die zich ook tijdens zijn verblijf in de Nederlanden sterk maakte voor de bevordering van de vrede. Verder zal het Vestingmuseum in 2022/2023 grootschalig aandacht besteden aan het Rampjaar 1672 en de bevrijding van Naarden in 1673.

Open vanaf 1 april 2022.

www.comeniusmuseum.nl;

www.vestingmuseum.nl

Gorcums Museum herdenkt 1572 en 1672

GORINCHEM - Dit jaar staat het Gorcums Museum in het teken van de herdenking van 1572 en 1672. Hedendaagse kunstenaars, waaronder Fransje Killaars, reflecteren op actuele thema's zoals vrijheid en verbondenheid. Op deze wijze wordt een brug geslagen tussen het verleden en vandaag de dag. Op de historische afdeling toont een collectie schilderijen uit de zeventiende eeuw Hollandse landschappen en taferelen ten tijde van het Rampjaar 1672.

Vanaf 23 april 2022.

www.gorcumsmuseum.nl

Stedelijk Museum Coevorden: expo 350-jarig Ontzet van Coevorden

'De bestorming van Coevorden, 30 december 1672', Pieter Wouwerman, collectie Rijksmuseum Amsterdam

COEVORDEN –In hetzelfde jaar als Groningen, 1672, is Coevorden bevrijd door Karel Rabenhaupt (Carl von Rabenhaupt) met hulp van de Coevordense schoolmeester en koster Mijndert van der Thijnen. De stad was destijds bezet door de beruchte Munsterse Bisschop Bernhard van Galen, beter bekend als 'Bommen Berend'. Het ontzet van Coevorden was van nationaal belang tijdens het Rampjaar. De grote tentoonstelling over het 350-

jarig ontzet van Coevorden laat onder andere de rol van deze slimme schoolmeester zien. Daarnaast zal ook de bezetting en de bevrijding van Coevorden aan bod komen. Op twee locaties in Coevorden zal dit worden gepresenteerd: in het museum en in de Nederlands Hervormde Kerk in Coevorden. Deze kerk was in 1672 getuige van het ontzet. Het is de plek waar zowel Rabenhaupt als Van der Thijnen zijn begraven. Door middel van objecten uit eigen collectie en diverse bruiklenen zal ook de rol van diverse sleutelfiguren in deze periode worden uitgelicht.

Tentoonstelling *Mijndert & Karel: Helden van Coevorden* 10 april 2022 t/m 25 september 2022.
Tentoonstelling *350-jaar Ontzet van Coevorden* 8 oktober 2022 t/m 26 maart 2023.

www.museumcoevorden.nl

Museum De Waag in Deventer: ***RampZalig 1672***

DEVENTER - De zomer van 2022 staat in het teken van 350 jaar rampjaar. Een groot aantal erfgoedinstellingen in Nederland besteedt aandacht aan dit jubileum. Veelal gebeurt dat vanuit een 'Hollands' perspectief van reddeloosheid en heldhaftigheid. Voor Deventer gaat die vlag niet op. De stad heeft zich na een kort beleg aan de bisschop van Munster overgegeven, wat de Deventenaren op ernstige verwijten kwam te staan. Niet bepaald een heldhaftig verhaal dus. Het rampjaar vormt een mooi spiegelmoment om de positie van Oost-Nederlandse steden als Deventer in de vroege dagen van de Republiek te illustreren. De Duitse oriëntatie, de achterstelling van katholieke burgers en de hopeloze interne verdeeldheid, komen door de gebeurtenissen helder aan het licht. Het maakt duidelijk dat de zeventiende eeuw voor de Hanzestad allesbehalve goudomrand was. De Deventer collectie bevat

bovendien opvallend veel voorwerpen uit deze periode, aan de hand waarvan de gelaagdheid van deze geschiedenis zichtbaar gemaakt kan worden.

Expositie *RampZaligJaar 22 mei t/m 30 oktober*

www.museumdewaag.nl

Kasteel Amerongen: *De familie Van Reede in het Rampjaar*

Godard van Reede, de latere graaf van Athlone

AMERONGEN - Kasteel Amerongen vertelt het verhaal over het Rampjaar vanuit het oogpunt van de familie van Reede. Een invloedrijk adellijk geslacht dat een cruciale rol gespeeld heeft in deze roerige periode. De egodocumenten van vader, moeder en zoon zijn bewaard gebleven en geven een heel persoonlijk en indringend beeld van het Rampjaar. De beleving van het Rampjaar door Godard Adriaan van Reede, zijn vrouw Margaretha Turnor en hun zoon Godard van Reede staan centraal in de expositie. De verwoesting en de herbouw van hun stamslot verbeeldt niet alleen de tegenslagen, maar ook de veerkracht van familie van Reede. Deze persoonlijke activiteiten van de Van Reedes zijn nauw verbonden met de 'nationale' geschiedenis van de Republiek en tonen ook de veerkracht van een natie in opbouw.

Van 10 juni 2022 t/m 31 maart 2023.

www.kasteelamerongen.nl

Dordts Patriciërshuis: film over Rampjaar 1672

De Maaskamer in het Dordts Patriciërshuis

DORDRECHT - Koopman Jacob Trip vertelt over de opkomst van de handel en de vele oorlogen die de Republiek heeft moeten voeren na het einde van de Tachtigjarige oorlog om het handelsimperium in stand te houden. Draaischijf hierbij is het Rampjaar 1672 waar het verhaal van Trip eindigt en het verhaal begint van Willem Reepmaker, wiens vader Johannes kort daarvoor nog een bezoek had gebracht aan het hof van Lodewijk XIV.

Vanaf 1 juli het hele jaar door te zien.

www.dordtspatriciershuis.nl

Haags Historisch Museum: de moord op gebroeders De Witt

DEN HAAG - In het jaar 1672 raakte ons land in diepe crisis. Oorlog, onrust, opstand, bedreigingen en moord hielden de maatschappij in de greep. Wat waren de achtergronden en aanleidingen, hoe ontwikkelde dit zich? En wat deed zo'n grote crisis met de samenleving? In deze tentoonstelling ontdekt de bezoeker aan de hand van de verhalen van drie hoofdpersonen, Johan de Witt, zijn broer Cornelis en Prins Willem III, hoe het zover kwam en welke gevolgen de gebeurtenissen hadden voor ons land en de maatschappij. Er dringt zich al snel herkenning op; aan de hand van een aantal

parallellelen als fake news, bedreiging van politici en complottheorieën vergelijken we 1672 met de recente corona-crisis, en kijken we vervolgens naar de toekomst: wat zouden toekomstige rampen ons kunnen brengen. **Van 2 juli t/m 13 november.**

www.haagshistorischmuseum.nl

Mauritshuis Willemstad: open voor publiek

WILLEMSTAD - In 1623 bouwde Prins Maurits van Oranje zijn jachtslot en buitenverblijf in Willemstad: het Princehof. Een Frans bombardement in 1793 beschadigde het Mauritshuis in Willemstad flink. Sindsdien kreeg het diverse functies: van jachtslot, militair hospitaal en marechaussee-kazerne tot informatief bezoekerscentrum. Het Mauritshuis is in de periode 2019-2021 volledig ingericht als een multifunctioneel bezoekerscentrum voor de Stelling van Willemstad, met eigentijdse, interactieve tentoonstellingen. Bezoekers kunnen zo de verhalen van de Stelling van Willemstad, de Zuiderwaterlinie, Willemstad en natuurlijk het Mauritshuis zelf beleven. Daarnaast blijft het Mauritshuis natuurlijk een karakteristieke trouw- en vergaderlocatie. www.vvmoerdijk.nl/ontdek/mauritshuis-willemstad/

Noordelijk Scheepvaartmuseum: Welkom in 1672!

Bominslag tijdens het beleg in 1672 (kopergravure)

GRONINGEN - In het Noordelijk Scheepvaartmuseum in Groningen is *Welkom in 1672!* te zien. In de twee mooiste middeleeuwse gebouwen van de stad, het Canterhuis en het Gotisch huis in de Brugstraat, maak je kennis met Lammechien Hindrick en Stijntien, drie eigenwijze kinderen die 350 jaar geleden in Groningen woonden. Lammechien en Hindrick woonden in de stad en Stijntien vlakbij Zuidwolde, op een boerderij. Wil jij wel eens weten hoe een huis er in 1672 uitzag? Wat kinderen van jouw leeftijd deden op een doordeweekse dag of zaterdagmiddag toen er nog lang geen tablet, mobieltje en laat staan YouTube, TikTok en Fortnite bestond? Weet je wat voor kleren ze aan hadden, welke spelletjes ze speelden en wat ze aten? Ga 350 jaar terug in de tijd en stap in de wereld van slapen in een bedstee, water halen uit de put, kattenkwaad uithalen, spelen met poppetjes van tin, gortepap eten, rennen op houten klompen, ratten in de keuken en poepen op een kakdoos. **De expositie duurt van 8 juli tot 30 december.** www.noorderlijkscheepvaartmuseum.nl

Waterliniemuseum Fort Vechten: Kinder-tentoonstelling *Onder Water*

BUNNIK - Kindertentoonstelling *Onder Water* is gebaseerd op het kinderboek *Onder Water*. Door spannende spellen en doe-activiteiten worden de kinderen meegenomen naar de periode rond 1672 en het dagelijkse leven in de Gouden Eeuw. Aan de hand van een begeleidend boekje en tal van opdrachten wordt hun creativiteit en inlevingsvermogen op de proef gesteld. De Expo moet de fantasie prikkelen, zodat de kinderen interesse krijgen in *historie*. Als zij daarna nog de vaste expo *Sterk Water* in het museum bekijken hebben ze een prachtig totaalbeeld van de Hollandse Waterlinies. **9 juli t/m 30 oktober 2022** www.waterliniemuseum.nl

Museum De Scheper: *Willem Sluyter, dichter dominee in het Rampjaar*

EIBERGEN - Museum De Scheper zal in samenwerking met de Historische Kring Eibergen

aandacht besteden aan het Rampjaar 1672 d.m.v. een kleine expositie. Hierin ligt de nadruk op de Achterhoekse dichter en dominee Willem Sluiter (1627-1673), die in het Rampjaar voor de tweede keer moest vluchten voor de Munsterse vorst-bisschop 'Bommen Berend' von Galen. Verder zal in de maart-uitgave van *Old Ni-js*, de *Kroniek van de Historische Kring Eibergen*, een artikel van Arend Heideman en Peter Sluiter verschijnen over Sluiter's vlucht en de invloed die dit had op zijn werk en de betekenis van het Rampjaar in Eibergen en omstreken, na de Frans-Munsterse inval in IJsselstreek en Achterhoek. **1 maart/m 29 oktober.** Zie ook p. 54. www.historischekringeibergen.nl www.museumdescheper.nl

Michiel de Ruyter in het muZEEum

VLISSINGEN - Michiel de Ruyter wordt gezien als de redder des vaderlands. Hij beschermde de kusten van de Republiek en overwon de Engelse oorlogsvloot in beslissende zeeslagen, bij Solebay (juni 1672) en Kijkduin (augustus 1673). De Ruyter is geboren in Vlissingen. Zijn voetstappen liggen in het Lampsinshuis, dat nu onderdeel is van het Zeeuws maritiem muZEEum. Daar is het levensverhaal van de strateeg te volgen, van bootsmansjongen tot admiraal en de heldenverering daarna. Het muZEEum schetst een genuanceerd beeld van De Ruyter. Hoe kijken we nu tegen de zeeheld aan? www.muzeem.nl

Stedelijk Museum Zutphen: *Als stadsmuren konden spreken...*

ZUTPHEN - In 2022 is het precies 450 jaar geleden dat niet alleen Den Briel als eerste stad 'bevrijd' werd, maar ook dat Zutphen in het centrum van de onafhankelijkheidsstrijd terecht kwam. Dieptepunt in die periode was de zogenaamde 'Moort te Zutphen' door de Spanjaarden op 12 november 1572. Ook in 1672, het Rampjaar, werd Zutphen weer bezet, nu door de Fransen. Dit jaar 350 jaar geleden. Beide gebeurtenissen zorgden voor grote stedenbouwkundige veranderingen in vestingstad Zutphen. Veranderingen die op de inwoners van Zutphen grote indruk gemaakt moeten hebben. Samen met het Erfgoedcentrum Zutphen is 2022 dan ook lokaal uitgeroepen tot het Vestingjaar.. Onze tentoonstelling zal de ontwikkeling van Zutphen als vestingstad laten zien, van de vroege middeleeuwen, na de Vikingaanval van 882, tot de sloop van de vestingwerken en de veranderingen die dat met zich mee bracht aan het einde van de 19^e eeuw. Ook zullen we laten zien hoe die ontwikkelingen zelfs in het huidige stadsbeeld nog steeds te zien zijn. **Van 10 september t/m 8 januari 2023.** www.museazutphen.nl

Stadsmuseum Woerden: *Water in de Kunst*

WOERDEN - In deze tentoonstelling laten hedendaagse kunstenaars zich inspireren door de rol van het water in deze regio. Op de achtergrond wordt de historische context geschetst van de dubbele aanleiding voor deze tentoonstelling: 350 jaar Rampjaarherdenking en 700 jaar Grootwaterschap Woerden. Het gaat daarbij om WATER als verdedigingsmechanisme en als bedreiging. Hoe de mensheid probeert het water te controleren en zelfs in te zetten als verdedigingswapen, zoals bij de Oude Hollandse Waterlinie in 1672/1673. En hoe het water ons steeds weer verrast. De kunstenaars reflecteren op de haat-liefde verhouding van onze regio en ons land tot het water en zetten daarmee de bezoekers aan het denken. Daarbij komt een activiteitenprogramma met o.a. instaprondleidingen, creatieve workshops voor zowel volwassenen en kinderen. **8 oktober 2022 t/m 29 januari 2023**

www.stadsmuseumwoerden.nl

Batavialand: *Vlaggenschip De Zeven Provinciën en Michiel de Ruyter*

LELYSTAD - Het moet een indrukwekkend gezicht zijn geweest. Bijna honderd zeilende schepen die aan de horizon opduiken. Krijg je al slappe knieën, bij de aanblik van zo'n oorlogsvloot? De

kanonskogels vliegen je om de oren, het akelige geschreeuw van de bemanning is alles wat je kan horen. Kan De Zeven Provinciën het verschil maken? De Zeven Provinciën wordt ingezet tijdens de Tweede (1665- 1667) en Derde (1672-1674) Engelse Oorlog. Het schip speelt een belangrijke rol in de Slag bij Solebay (1672), de dubbele Slag bij Schooneveld (1673) en de Slag bij Kijkduin (1673). In de Zeven Provinciënzaal van Batavialand ontdek je alles over het vlaggenschip van zeeheld Michiel de Ruyter aan de hand van een enorm opengewerkte scheepsmodellen. **Te zien in 2022.** www.batavialand.nl

Educatieprojecten

RHC Breukelen: *expositie en lezingen over het Rampjaar*

BREUKELLEN - Het Regionaal Historisch Centrum Vecht en Venen (RHCVV) zal in 2022 aandacht besteden aan de Rampjaarherdenking in de regio door een kleine expositie, bijbehorend educatief materiaal en enkele lezingen. Het verhaal van het Rampjaar wordt verteld aan de hand van archiefstukken en een selectie van prenten. In de expositie wordt ook aandacht besteed aan het onderzoek van Anne Doedens en Liek Mulder naar de prenten van Andries Schoemaker over het Rampjaar. Anne Doedens stuitte in de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag op een niet eerder uitgegeven handschrift van de Amsterdamse textielkoopman Andries Schoemaker (1660-1736) en vertaalde dit met Liek Mulder in modern Nederlands. www.rhcvechtenvenen.nl

Drie kastelen in bezet gebied: *Amerongen, Zuylen en Middachten*

Middachten, Amerongen en Zuylen

AMERONGEN - Kasteel Amerongen, Slot Zuylen en Kasteel Middachten bevonden zich tijdens het Rampjaar in bezet gebied, waardoor ze met elkaar verbonden waren in hun noodlot. De drie kastelen hebben een gezamenlijk educatief programma ontwikkeld over het Rampjaar 1672. Zo wordt er een lesbrieven ontwikkeld voor het voortgezet onderwijs in de leeftijd van 12 tot en met 15 jaar.

Een combinatie van feiten en empathie geeft kinderen een beeld van de voor hen onbekende oorlog van 1672. De kastelen laten ook een introductiefilm maken die met behulp van archiefmateriaal en animatie op een toegankelijke wijze het verhaal van Rampjaar 1672 vertelt. Het project loopt van september tot december 2022. www.kasteelamerongen.nl; www.slotzuylen.nl; www.middachten.nl

Het Utrechts Archief: *virtuele koetsrit door het Rampjaar*

Ga mee op reis door Utrecht tijdens het Rampjaar.
Foto: Thijs Roomans.

UTRECHT - Tijdens het herdenkingsjaar 2022 zal de viering van Utrecht 900 in de spotlight worden gezet. Daarom hield Het Utrechts Archief al eerder een grote expositie over het Rampjaar in 2020. In dat jaar werd ook een podcast uitgebracht: *Het Utrechts Archief – Het Rampjaar*. Historicus Floortje Tuinstra vertelt aan de hand van brieven, dagboekantekeningen en pamfletten uit Het Utrechts Archief over deze heftige tijd voor de Utrechtse uit de stad en provincie. De podcast is te vinden in de bekendere podcastsapps en spotify. Daarnaast heeft HUA voor de Rampjaar-expositie een 'virtuele koetsrit' gemaakt. Stap in de koets en laat je meenemen langs verwoeste kastelen en door de waterlinie getroffen gebieden. **Tot eind 2022.** www.hetutrechtsarchief.nl

Waterlands Archief herdenkt 1572 en 1672

PURMEREND - Het Waterlands Archief (WA) in Purmerend, het geheugen van de regio Waterland, staat in 2022 uitgebreid stil bij de herdenking van het Rampjaar, dan 350 jaar geleden. Ook wordt in 2022 aandacht besteed aan het jaar 1572, een belangrijk jaar uit de Opstand. Beide perioden uit

de Nederlandse geschiedenis hadden namelijk een grote impact op de regio Waterland. Het WA gaat daarom in het herdenkingsjaar 2022 lezingen organiseren, een publicatie uitbrengen, exposities opzetten en een podcast uitzenden. Verder worden op het educatieve platform van het Geschiedenislokaal Waterland bronnen uit zowel 1572 als 1672 geplaatst ten behoeve van het voortgezet onderwijs. www.waterlandsarchief.nl; www.geschiedenislokaalwaterland.nl

HV De Proosdijlanden: *expositie 1672 RampZalig*

DE RONDE VENEN - Plaatsen als Vinkeveen, Abcoude en Waverveen hadden in het Rampjaar zwaar te lijden onder oorlogshandelingen. Er zijn verschillende plekken, die herinneringen bieden aan de gebeurtenissen in 1672. HV De Proosdijlanden wil deze verhalen weer zichtbaar maken in het landschap. Zo komt er een grote permanente tentoonstelling genoemd '1672 RampZalig', in de R.K.-kerk het Heilig Hart van Jezus te Vinkeveen. Een tentoonstelling van prenten, verhalen en objecten, gepresenteerd in een kabinet van curiositeiten, gevuld met verhalen en vondsten uit 17e eeuw. Het geheel vormt tevens een informele leeromgeving voor scholieren van de lokale scholen. Met een watertafel: Interactieve OHWL en een Battlefield: Speelveld voor kinderen om gebeurtenissen uit 1672 na te spelen. Verder zijn o.m. gepland: een aantal wisselende tentoonstellingen, diverse lezingen, Informatiepanelen bij een aantal 'landmarks' van bijzondere gebeurtenissen in 1672) en diverse fiets-, wandel- en vaarroutes. De organisatie ligt in handen van HV De Proosdijlanden, in samenwerking met d'Werkplaats en gemeente de Ronde Venen. www.proosdijlanden.nl

Publicaties in 2022

In het jubileumjaar 2022 verschijnen tal van publicaties over het Rampjaar. Op dit moment zijn er ongeveer twintig publicaties in voorbereiding over o.m. stadhouder-koning Willem III, de Oude Hollandse Waterlinie, de Zuiderwaterlinie en over de linies in Noord-Nederland. Ook verschijnen er kinderboeken en stripboeken over het Rampjaar.

Jan van Es en Bernt Feis, *In het Spoor van de Prins, de wereld van Willem III*

WOERDEN - Prins, stadhouder en later koning Willem III speelde een cruciale rol in het Rampjaar 1672 en zou daarna 30 jaar leiding geven aan een Europese coalitie tegen de expansieve Zonnekoning. Naast oorlog voeren waren zijn favoriete bezigheden de jacht en de bouw van paleizen, zoals Het Loo. Willem III was ook een verwoed kunstverzamelaar.

In tientallen paleizen, landgoederen en jachthuizen zijn sporen van de Prins terug te vinden. In het spoor van de Prins volgen wij "de wereld van Willem III". Langs een aantal *lieux de memoire* uit het leven van Willem III - paleizen, jachthuizen, bijzondere tuinen en slagvelden - zijn routes uitgezet, die een veelzijdig beeld geven van het leven van de koning-stadhouder. Daarbij is er bijzondere aandacht voor de slagvelden in de Zuidelijke Nederlanden, het huidige België.

@ Jan van Es, Bernt Feis en Merle Lammers, *In het spoor van de Prins, De wereld van Willem III*, Uitgave Platform Rampjaarherdenking, ca 300 afb. in hardcover editie, verschijnt maart 2022; prijs € 19,95
www.rampjaarherdenking.nl

De Franse Tirannie, 1672: *gruwelijk schoolboek over het Rampjaar*

ZWOLLE - In april 2022 publiceert uitgeverij Waanders een heruitgave van *De Fransche Tirannye, Nieuwe Spiegel der Jeugd*, een schoolboek uit 1672 over de Franse oorlogsmisdaden in Holland. Het gaat over de verschrikkingen van het Rampjaar. Oorzaken en aanleiding van de Hollandse oorlog, de strijd aan de waterlinie, de moordpartijen in diverse steden en de Franse bezetting worden uitvoerig uit de doeken gedaan en de gedetailleerde houtsneden laten weinig aan de verbeelding over. De Spiegel - een klein boekje van 10 x 16 cm ter grootte van een mobiele telefoon - biedt ook inzicht in de wijze van (gruwel)propaganda in die tijd en geeft verder een inkijkje in de opvoeding/educatie in de 17^e eeuw. Het boek is tientallen malen herdrukt, tot in de 19^e eeuw, en had door die brede verspreiding grote invloed op de beeldvorming over het Rampjaar. Kortom een belangrijke uitgave, die wordt verzorgd door een team van deskundigen: neerlandica prof.dr. Nicoline van der Sijs, historicus dr. Arthur der Weduwen, drs. Merle Lammers en drs Bernt Feis en genealoog Elly Landzaat.

@ Nicoline van der Sijs e.a. *De Franse Tirannie, Het Rampjaar 1672 op school*, Uitgeverij Waanders, verschijnt april 2022; prijs € 22,50

Luc Panhuysen, *Rampjaar 1672 in luxe jubileumeditie!*

AMSTERDAM – Ter gelegenheid van het Rampjaar-jubileum brengt uitgeverij Atlas Contact een luxe jubileumeditie uit van het veelgeprezen *Rampjaar 1672* van Luc Panhuysen. In deze moderne klassieker uit 2009 beschrijft Luc Panhuysen op indringende wijze de grootste crisis van de Gouden Eeuw: het jaar 1672 staat in de Nederlandse geschiedenis gegrift als het Rampjaar. In dat jaar werd de Republiek overrompeld door een gecombineerde aanval van de Franse koning, de Engelse koning en de bisschoppen van Münster en Keulen. Sinds de Romeinen had Europa geen groter leger aanschouwd; het laatste uur voor de Republiek leek aangebroken. Hoe kwam het dat het land toch overleefde? Aan de hand van de belevenissen van het gezin Van Reede – een vader, een moeder en hun zoon – laat Panhuysen zien hoe de dagelijkse praktijk eruitzag, maar ook hoe de Republiek zichzelf opnieuw uitvond. De correspondentie van deze drie gezinsleden behoort tot de mooiste die uit de 17e eeuw is overgeleverd.

@ Luc Panhuysen, *Rampjaar 1672, Hoe de Republiek aan de ondergang ontsnapte*, Uitgeverij Atlas Contact, herziene luxe editie, gebonden, 480 blz, verschijnt 18 januari 2022, introductieprijs tot 18 april: € 25, daarna € 29,99.

Wout Troost, *H. van Beverningk, topdiplomaat in het Rampjaar*

ZUTPHEN - Klem tussen Johan de Witt en Willem III. Zo kan men de positie van de Goudse regent en diplomaat Hiëronymus van Beverningk in 1672 het beste kenschetsen. Aanvankelijk steunt hij het bewind van De Witt, maar geleidelijk verandert hij van gedachten en ziet hij voor prins Willem III wel een toekomst weggelegd in de Republiek. Toen die Republiek in 1672 werd aangevallen door de Engelsen, Fransen en de bisschoppen van Münster en Keulen – het Rampjaar –, streed Beverningk aan de zijde van Willem III. Na de moord op de gebroeders De Witt door Oranje-gezinden vreesde hij voor zijn leven. Maar Willem III, inmiddels stadhouder, zorgde ervoor dat zijn politieke vrienden geen wraak namen. Zo kon Van Beverningk zijn diplomatieke carrière weer oppakken.

@ Wout Troost, *Hiëronymus van Beverningk in het Rampjaar 1672*, Uitgeverij Walburg Pers, verschenen november 2021, prijs € 19,99

Sander Enderink, *Oude Hollandse Waterlinie Boek*

WOERDEN - In *Het Oude Hollandse Waterlinie Boek* wordt in ca. 250 verhalen een beeld geschetst van de bijna anderhalve eeuw waarin de Oude Hollandse Waterlinie dienst deed als grensverdediging van Holland. Van de chaotische ontstaansgeschiedenis, de militaire tegenslagen en successen tijdens de oorlog met Frankrijk tot de

latere modernisering die Naarden, Schoonhoven en Gorinchem hun nog altijd herkenbare vorm gaf. In de verhalen komen naast de bekende prins Willem III, raadpensionaris Johan de Witt en luitenant-admiraal Michiel de Ruyter ook vele minder bekende personen en plaatsen aan bod; van de predikant van Waverveen en boeren uit Stolwijk tot de secretaris van Woerden.

@ Sander Enderink, Uitg. W Books, 16,3 x 16,3 cm, 288 p. 250 ills, hard cover. Verschenen in 2021. Prijs € 19,95

Leen Ouweneel, *Regenten en de Waterlinie in het Rampjaar*

SCHOONHOVEN - Historicus Leen Ouweneel heeft afgelopen vijf jaar diepgaand onderzoek verricht naar de toepassing van water voor defensie-doeleinden in het Rampjaar. De Oude Hollandse Waterlinie, die toen werd aangelegd, was gebaseerd op de inundatie van polders. Dit wekte veel weerstand bij de boeren. De titel '*Regenten en de waterlinie in het Rampjaar*' geeft al aan dat in dit boek niet de krijgshandelingen of de diplomatie centraal staan, maar het optreden van de Hollandse regenten in de verdediging van hun provincie. Ouweneel gaat uitgebreid in op de problemen waarvoor zij zich gesteld zagen en hoe zij deze problemen te lijf gingen. Zij moesten daarbij vaak een beroep doen op stadhouder Willem III en het leger om het verzet van de boerenbevolking te breken. Ouweneel komt in zijn doorwrochte studie ook tot nieuwe inzichten m.b.t. de inundatiekaart van de OHW.

@ Leen Ouweneel, *Regenten en de waterlinie in het Rampjaar*, Uitgeverij Niestadt Schoonhoven, verschijnt januari/februari 2022

Johan de Witt en het Rampjaar, een bloemlezing uit zijn correspondentie

Raadpensionaris Johan de Witt (1625-1672) is een van de grootste staatsmannen die ons land ooit heeft gekend. Ook in het Rampjaar wisselde hij honderden brieven uit met veel correspondenten. Zijn enorme briefwisseling biedt een bijzondere blik op dat turbulente jaar, 1672. Deze bundel bevat brieven van en aan De Witt die geschreven zijn in het Rampjaar. Ze worden besproken door de leden van het projectteam 'Briefwisseling van Johan de Witt' van het Huygens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis. Medewerkers o.a. Luc Panhuysen, Luuc Kooijmans, Bert Natter, Ineke Huysman, Ad Leerintveld, Wout Troost, Roosje Peeters en vele anderen. De tekeningen in 17e-eeuwse stijl zijn van Jean-Marc van Tol.

@ Ineke Huysman en Roosje Peeters, *Johan de Witt en het Rampjaar*, Uitgeverij Catullus, verschijnt februari 2022, prijs € 24,99

Ramspoed en vreugde: De Hollandse Oorlog in Staats-Brabant

DEN BOSCH - De Rampjaarherdenking in 2022 vormt een goede aanleiding voor interregionaal onderzoek langs de Zuiderwaterlinie. Welke gebeurtenissen speelden zich af in Staats-Brabant tussen 1672 en 1678? Deze onderbelichte periode in het Generaliteitsland verdient namelijk meer aandacht, gezien het feit dat de Oude Hollandse Waterlinie en het verloop van de Franse oorlogen met Nederland onlosmakelijk verbonden zijn met Brabant. Een onderzoeksinitiatief vanuit de Alliantie Zuiderwaterlinie met meerdere regionale onderzoekers van West tot Oost-Brabant komt deze behoefte in 2021 tegemoet. Langs de

Zuiderwaterlinie worden verhalen opgehaald die een nieuwe blik werpen op zowel de rampspoed als de vreugde die het Rampjaar hier met zich mee bracht. Deze regionale verhalen worden gepubliceerd in het kader van het Herdenkingsjaar 2022. www.zuiderwaterlinie.nl

Elganan Jelsma en Rob Schultheiss, ***Kinderboek Onder Water***

HILVERSUM - Met behulp van YouTube filmpjes hebben Dees en haar vriendje Douwe zelf een duikboot gemaakt. Maar ze zijn erachter gekomen dat er met het maken van de duikboot iets vreemds is gebeurd; hij kan naar 'vroeger' varen. Ze komen – zomer 1672 - terecht in een legerkamp van de republiek der Nederlanden terwijl aan de andere kant van het water een vestingstadje is bezet door soldaten van de Franse koning Lodewijk XIV. In het Nederlandse kamp ontmoeten Dees en Douwe de jonge schutter Arie. Dat levert spannende avonturen op.

@ Elganan Jelsma en Rob Schultheiss, *Kinderboek Onder Water*, Uitg. Aandacht. Verschijnt 9 februari www.pubart.nl

Stripboek *Het Waterwapen over 1672*

WOERDEN - Het Waterwapen brengt het Rampjaar in beeld met scènes uit het leven van 'huurcommandant' Wirtz die in dienst van het

Staatse leger tegen de Fransen vecht en o.a. in contact komt met Johan de Witt en Prins Willem III. Tegelijkertijd speelt zich een verhaal af over de familie Van Reede, die moet wegvluchten uit het prachtige kasteel in Amerongen. Het verhaal is goed gedocumenteerd door historicus Sander Enderink en Ad Maas, en met veel humor – getekend door Fred de Heij. Een historisch verantwoord stripboek voor lezers van 8 tot 88 jaar.

@ Fred de Heij en Ad Maas, *Stripboek van het Rampjaar*, uitg H. Edink/ Stg Oude Holl.Waterlinie) www.oudehollandsewaterlinie.nl

Groningen: *strip over Bommen Berend*

GRONINGEN - Twee kinderen worden teruggeflitst naar 1672, waar ze hun overgrootvader - kanonnier in Groningen - helpen om de bisschop te verjagen. Beleef het avontuur in de Bommen Berend Strip. De strip wordt de vijf jaar lang gratis aan alle leerlingen van groep 8 aangeboden in de gehele provincie Groningen samen met een bijpassend educatieprogramma. De strip zal ook in de boekhandel verkrijgbaar zijn.

@ Verschijnt in het voorjaar van 2022 in het kader van 350 jaar Groningens Ontzet. www.GO350.nl

Herziene uitgave *Friese Waterlinie*

OLDEBERKOO - In mei-juni 2022 verschijnt de geheel herziene, aangevulde en uitgebreide uitgave van het boek *De Friese Waterlinie* van

historisch-geograaf Meindert Schroor. Dit boek was eerder in 2008 uitgebracht, maar is nu dus uitgebreid en aangevuld. Uitgever Stellingwarver Schrieversronte.

www.stellingwarfs.nl

Anne Doedens en Liek Mulder, ***Moordbranders in de Republiek***

ZUTPHEN - Andries Schoenmaker was 12 jaar oud toen de Fransen en Duitsers in 1672 de Republiek binnenvielen. Hij was in Amsterdam toen daar de paniek uitbrak en trok naar de kust om daar admiraal De Ruyter aan het werk te zien. Hij werd later textielhandelaar en beschreef op latere leeftijd wat hij allemaal in het Rampjaar had meegemaakt. Historici Anne Doedens en Liek Mulder hertaalden de belangrijkste delen uit dit tijdsdocument en lichten die toe. De uitgave bevat prachtige ingekleurde tekeningen van allerlei kastelen en dorpen waar de Franse en Duitse "moordbranders" in 1672 huishielden.

@ Anne Doedens en Liek Mulder, *Moordbranders in de Republiek*, Uitgeverij Walburg Pers, verschijnt 15 april 2022, prijs € 24,99

De Viersprong publiceert over Hoof- ***quartier 1673 in Alphen***

ALPHEN AAN DEN RIJN - In 2022 publiceert de Historische Vereniging Alphen aan den Rijn een serie artikelen over het Rampjaar 1672 - 1673 in en rond Alphen. De aanleiding van de serie is een

bijzondere opgraving te Alphen. Het historische onderzoek, dat naar aanleiding daarvan plaats vond, heeft verrassend veel nieuwe informatie opgeleverd over het verblijf van Willem III, de inkwartiering van het Staatse leger en de rol van de bevolking in Alphen en directe omgeving. De artikelen zullen verschijnen in het februari -, mei - en septembernummer van het geschiedkundig tijdschrift de Viersprong en sluit af met een Special in november/december. De publicaties vinden plaats in samenwerking met het Gemeentearchief Alphen aan den Rijn en IDDS archeologie en bouwhistorie te Noordwijk. Voor meer informatie: Redactie Viersprong Alphen, Arjan van 't Riet (AvantRiet@AlphenaandenRijn.nl) en Ria Vitters, auteur van de serie artikelen (m.vitters@hccnet.nl)

Ineke den Hollander, *Een Schricklijck Jaer (1672)*

COEVORDEN - Op 2 juni 2022 is de boekpresentatie van het nieuwe boek van Ineke den Hollander: '*Een Schricklijck Jaer*'. Ineke den Hollander schrijft hierin over de oorlog van 1672-1674 in de noordelijke provincies van de Republiek. Wat daar gebeurde, was van groot belang voor de rest van de Republiek. Voor het eerst werd de flitsende opmars van de Munsterse en Keulse troepen afgeremd. Groningen hield stand en het Rampjaar sloot af met de onverwachte herovering van Coevorden. Heel de Republiek jubelde en het vertrouwen in het eigen kunnen nam eindelijk weer toe. Hoog tijd om deze gebeurtenissen royaal de aandacht te geven. De publicatie is toegankelijk voor een breed publiek.

@ Ineke den Hollander, '*Een Schricklijck Jaer*', de oorlog in 1672 in het noordoosten van de Republiek, Uitg. Koninklijke Van Gorcum Assen, verschijnt 2 juni 2022, prijs € 22,50.

www.cultureelcoevorden.nl; www.vangorcum.nl

Wandelen langs de waterlinies

In 2022 worden er tal van routes uitgezet langs de diverse waterlinies, van Noord-Groningen tot in het zuidelijkste puntje van Zeeland. Het betreft wandel-, fiets- en vaarroutes.

Hoornaar: *de Tachtig van de Oude Hollandse Waterlinie (Kennedymars)*

HOORNAAR - De Oude Hollandse Waterlinie bestaat in 2022 maar liefst 350 jaar. Het is een prachtig en uniek cultureel watererfgoed met vestingsteden, molens en gemalen, bruggen, sluizen en waterkeringen. De moeite waard om te bezoeken en te beleven. Daarom voert de Kennedymars dit jaar langs de hoogtepunten van de OHW, zoals Fort Wierickerschans. Een inspirerend fort met robuuste gebouwen en een prachtige entree via de loopbrug over de fortgracht. Met de pont bij Schoonhoven varen de deelnemers over naar de kleinste vestingstad van Nederland – Nieuwpoort (*Parel van de linie*). De finish is op zaterdag in Hoornaar op het terrein. Deelnemers worden op vrijdagmiddag 27 mei vanaf Hoornaar per bus naar het Fort Waver-Amstel (ook bekend als Fort Nessersluis) bij Nessersluis gebracht. Hier start de wandeltocht (Kennedymars) van 80 km die binnen 20 uur gelopen dient te worden. Inf. en aanmelden: www.vierdaagsealblusserwaard.nl/kennedymars/

Zuiderwaterlinie: *In de voetsporen van Prins Maurits*

DEN BOSCH – Het Rampjaar in Noord-Brabant duurde van 1672 tot en met 1674, toen de Fransen hier definitief al rovend en plunderend wegtrokken. De Zuiderwaterlinie Alliantie organiseert in het kader van de Rampjaarherdenking diverse activiteiten in de vestingsteden, o.a. in de Voetsporen van Maurits (Willemstad); Stadswandelingen en puzzeltochten (Ravenstein); Stadswandeling (Grave); Voet- en Boerengolf (De Houtse Linies) en vaartochten ('s-Hertogenbosch). Verder in deze gids en op de website een volledig overzicht van deze activiteiten. www.zuiderwaterlinie.nl

Haastrecht: *waterwandelarrangement 1672 in 2022*

Foto: Jan Trouwborst

HAASTRECHT - Een heerlijke middag met 1672 in de hoofdrol, kan dat wel? Zeker! Het waterwandelarrangement heeft alle ingrediënten voor een boeiende wandeling op de grens van Utrecht en Zuid-Holland, langs het pittoreske riviertje De Vlist. Het arrangement vindt plaats op iedere eerste vrijdag van de maand in 2022 in Haastrecht en Vlist. Het programma duurt van ca. 12-17 uur en houdt in: verrassingsmaaltijd bij Café de Vlist, versnaperingen, gidsen, busvervoer én bezoeken aan de Koeneschans, kaasboerderij Van Eijk, het vogelrijke natuur-, recreatie- en waterbergingsgebied Hooge Boezem, de molen met de langste wieken van Nederland en het Gemaal. Prijs: € 27,61. Reserveren: is noodzakelijk via ll.merla@planet.nl of T 06 3001 3037. www.gemaalhaastrecht.nl/arrangementen.

Groningen-Coevorden-Münster: *Bommen Berend Pad*

COEVORDEN - Er wordt een nieuwe wandelroute

ontwikkeld van Groningen naar Coevorden en via Overijssel, door Duitsland naar Münster. Het betreft een themapad waarbij de wandelaar regelmatig wordt herinnerd aan hetgeen zich in 1672 op de route heeft voorgedaan.. Het pad voert door drie prachtige Nederlandse provincies, door vele gemeenten en door twee landen. Dit pad is er eentje voor cultuurliefhebbers en sportievelingen en heeft het in zich om binnen afzienbare tijd een hit te worden voor wandelend Nederland en Duitsland. De route komt uiteraard ook digitaal beschikbaar. Zie <https://www.cultureelcoevorden.nl/grote-plannen/bommen-berendpad/>

Friese Waterlinie: *schansen met verhaal*

FRIESE WATERLINIE – Van 17 t/m 24 september 2022 is de Friese Waterlinie week. Dit is de Start van de Herdenking Rampjaar: met diverse lezingen, veldexcursies en een tentoonstelling *Vondsten langs Friese Waterlinie*.

Verder een reeks van zes *Schansenroutes met verhaal*. Dit zijn wandel- en fietsroutes waarbij de schansen een belangrijke rol spelen. Op 1 dag staan dan bij drie schansen historische-verhalenvertellers; lokale experts doen hier het verhaal.

Meer informatie:

www.friesewaterlinie.nl

Historizon Magazine: *excursies rond Rampjaar*

VEENENDAAL - Historizon organiseert reizen, dagtochten en online lezingen met historische thema's. Naar verschillende vestingsteden en waterlinies worden dagtochten georganiseerd. Met bekende historici ontwikkelde Historizon in het verleden al reizen naar bijvoorbeeld de herdenking van Slag bij Chatham.

Voor het herdenkingsjaar van het Rampjaar werkt Historizon aan een reis in de voetsporen van Koning-Stadhouder Willem III en de Franse koning Lodewijk XIV. In de eerste plaats dagtochten, in de vorm van een bezoek aan bepaalde stad of streek. Verder fietstochten en een rally (zonder wedstrijdelement), en tenslotte korte reizen, bijvoorbeeld in de voetsporen van de bisschop van Munster.

Ook verzorgt Historizon sinds 2020 de maandelijkse online Rampjaarlezing.

www.historizon.nl

Educatie en voorlichting

Het Platform Rampjaarherdenking verzorgt een aantal voorlichtingsprojecten: o.a. de publiekscampagne *Utrecht in het Rampjaar* en het project *Schoolboeken in het Rampjaar*. In beide projecten staat de bibliotheekbezoeker centraal. Verder verzorgt het Platform de informatieve website www.rampjaar1672.info, en geeft zij het wetenschappelijke kwartaalmagazine MAGAZIJN uit.

Utrecht in het Rampjaar1672

Kasteel Montfoort werd in het Rampjaar verwoest maar het poortgebouw bleef grotendeels behouden

In het Rampjaar 1672 was Utrecht een van de zwaarst getroffen provincies, door oorlogshandelingen, inundaties en de Franse bezetting. Van de ca 150 verwoeste kastelen lag meer dan de helft in Utrecht; zo werden de meeste kastelen in de Vechtstreek verwoest.

Doel van het project is - in nauwe samenwerking met historische verenigingen en archieven - in kaart te brengen en te documenteren hoe stad en platteland in Utrecht te lijden hadden onder het Rampjaar. In de Maand van de Geschiedenis, oktober 2022 wordt **op 7 oktober een Dag van het Rampjaar in Utrecht** gehouden met lezingen, workshops en excursies. Tijdens deze dag zullen de resultaten van lokaal en regionaal onderzoek in Utrecht worden gerapporteerd. Locatie is Paushuizen in Utrecht.

Verder start in april een **expositietournee langs acht Utrechtse bibliotheken**, met als doel de Utrechtse bevolking te informeren over het Rampjaar in Utrecht. De expositie omvat een aantal panelen, met daarnaast prenten, replica's, oude boeken en een *touch-table* met een korte film. Daarbij zal aandacht worden besteed aan de diverse steden en dorpen die getroffen werden, bijv. het Rampjaar in de Vechtstreek.

Een schoolboek over het Rampjaar

Deze Waerheyt is van de Jaren, de Misdeeden der men aangeen
Ginghen aan de Plack die haer een Kuchel blagen,
Eel wil niet sijn gezond, om dat 't haer Landen het
Te samen van de duivel, in Jansen en verdien.

Houtsneede uit *Spiegel der Jeugd: fake news of realiteit?*

In april 2022 publiceert uitgeverij Waanders een heruitgave van *Franse Tirannie, een nieuwe Spiegel voor de Jeugd*, een schoolboek uit 1672 over de Franse oorlogsmisdaden in Midden-Holland. Ter gelegenheid van deze heruitgave verzorgt het Platform Rampjaarherdenking in samenwerking met Probiblio in 2022 een publieksprogramma, bestaande uit een expositie-tournee langs bibliotheken in Midden-Holland. In deze expositie staan de beschreven gebeurtenissen (met *fact checking*) en de rol van nationalistische schoolboeken in de Gouden Eeuw centraal. In welke dorpen en steden vonden de beschreven oorlogsmisdaden plaats? Zijn hiervan bewijzen te vinden? Waarom was dit schoolboek zo invloedrijk en bepalend?

De expositie omvat een serie banners met informatie, enkele prenten over het Rampjaar en facsimiles van *Franse Tirannie*. **De tournee gaat langs zes bibliotheken in Zuid-Holland.**

Deze projecten zijn mogelijk gemaakt door bijdragen van

Educatieproject basisonderwijs: Rampjaar voor kids

Rampjaar voor kids is een educatieproject gericht op leerlingen van groep 7 en 8 van het basisonderwijs. Het project wil leerlingen bij de Rampjaarherdenking betrekken door de volgende activiteiten: - *informer*: het geven van feitelijke (achtergrond)informatie over het Rampjaar 1672 - *beleven*: deze periode levend maken door te koppelen aan de geschiedenis van de eigen (vesting)stad of streek (bijv. waterlinies) of bekende personen, bijv. De Ruyter) - *herdenken*: de Rampjaarherdenking koppelen aan belangrijke waarden - zoals vrijheid van meningsuiting en tolerantie – en actuele thema's als het vluchtelingenvraagstuk, internationale samenwerking enz.. (*lessons to be learned*).

Het project omvat de volgende producten:
1. *lespakket* met een digitale presentatie van het Rampjaar voor klassikale vertoning met korte filmpjes, posters en kaarten over het Rampjaar 1672 en een docentenhandleiding met tips en lessen voor verwerking. Het pakket bevat ook links naar reeds bestaande educatiepakketten over

Voorjaar 2021 werd een pilot *Rampjaar voor kids* uitgevoerd op tien basisscholen in Midden-Holland

gerelateerde thema's (bijv. Oude Hollandse Waterlinie, Zuiderwaterlinie en Bommen Berend).
2. *educatieve website* www.1672.nl met bronnen en beeldmateriaal voor werkstukken, waarmee leerlingen creatief aan de slag kunnen, en tips voor koppeling Rampjaarherdenking aan actuele thema's, zoals vrijheid en democratie.
3. *verdiepingsmateriaal* met stripboeken over de Oude Hollandse Waterlinie, Michiel de Ruyter en Bommen Berend, en met routes en apps voor beleving in de vestingsteden en waterlinies.

Project Erfgoedvrijwilligers

Het Platform verwacht dat in de 150 vestingsteden veel erfgoedvrijwilligers aan de herdenking gaan meedoen. Dat zijn leden van historische verenigingen, museumbezoekers, kunstgenieters en andere cultuursnuivers. Voor deze doelgroep ontwikkelde het Platform een *Inspiratiegids Rampjaarherdenking*, met tientallen tips voor de herdenking. Het bijbehorende servicepakket omvat onder meer deelname aan de Speaker's Academy, een digitale cursus Rampjaar en een speciale kennissite www.rampjaar1672.info.

De projecten zijn mogelijk gemaakt door bijdragen van

Opera, theater en concerten

In het Jubileumjaar worden diverse opera- en theatervoorstellingen en concerten gegeven die allemaal zijn geïnspireerd op het thema Rampjaar 1672.

Opera Spanga: After the Flood

SPANGA (FRIESLAND) - *After the flood* is een gelaagde multidisciplinaire muziektheaterproductie over angst en tegenspoed. Tegelijkertijd geeft deze opera een speels overzicht over 350 jaar vaderlandse geschiedenis. Het werk wordt geproduceerd door Opera Spanga en het Rosa Ensemble en gemaakt i.s.m. het Noord Nederlands Orkest en de conservatoria van Groningen, Zwolle en Tilburg. *After the flood* is te zien op de vaste speellocatie van Opera Spanga: het Friese Spanga, en verder in Drenthe en Tilburg in het najaar van 2022.

Startpunt van een reis

After the flood presenteert persoonlijke intieme geschiedenissen in de context van grootse maatschappelijke gebeurtenissen, waarbij de geschiedenis zingt als een verhaal, niet van koningen en helden, maar van gewone mensen. 1672, het jaar dat de Republiek wankelde doordat hij van alle kanten werd aangevallen, is het startpunt van de reis waarin het publiek metgezel is van de beroemde schilder Jan Vermeer en zijn afstammelingen. Gedurende drieënhalve eeuw zie je de familieleden worstelen om hun hoofd boven water te houden, terwijl alles om hen heen in elkaar stort. In zes scènes, de eerste speelt in 1672 en de laatste in 2022, volgt de opera de Vermeers naar de koloniën in Oost- en West-Indië en Zuid-Afrika en zien we hen terugkeren naar een sterk veranderd Holland. Is een verenigde familie of een verenigd land sterker dan haar afzonderlijke leden? Een fundamentele vraag die nu even actueel is als in 1672, zowel voor Europa als de gehele wereld. *After the flood* gaat hiermee niet alleen dieper in op de worsteling met globalisering, toen én nu, maar ook op de menselijke en morele consequenties van het kolonialisme vier eeuwen later.

Van Lully tot Strawinsky

After the Flood omvat zes live gespeelde scènes. Het libretto is geschreven door de Amerikaanse schrijver Jonathan Levi. Voorafgaand aan de

intieme live gespeelde scènes, begeleid door het Rosa Ensemble, zijn zes orkestrale intermezzo's te horen, waaronder *Le Bourgeois Gentilhomme* van Lully, *Symphony no. 7 in A-major* van Beethoven en *Symphony in three movements, part 1* van Stravinsky. Deze symfonische werken volgen zowel de politieke als de culturele mars van de geschiedenis en zijn opgenomen door het 70-koppige Noord Nederlands Orkest. De cast wordt gevormd door vijf gevestigde en jonge zangers. Het orkest bestaat uit zeven instrumentalisten van het Rosa Ensemble. Er wordt in het Engels gezongen en in het Nederlands boventiteld.

Opera Spanga

Opera Spanga maakt sinds 1989 spraakmakende multimedia opera's voor een breed publiek in binnen- en buitenland. Sinds 20 jaar initieert het gezelschap tevens nieuwe composities. Ook maakte zij vijf operaspeelfilms. Met het Rosa Ensemble coproduceerde Opera Spanga *Falstaff rivisto* (2011) en de operaspeelfilm *The Other* (2020).

www.operaspanga.nl

Concerto d'Amsterdam en Geert Mak: *Redeloos, radeloos, reddeloos!*
Het jaar 1672 in muziek en verhalen

AMSTERDAM - Het jaar 1672 staat in Nederland bekend als het Rampjaar. De Republiek werd van drie kanten bedreigd: vanuit Frankrijk door de Zonnekoning Lodewijk XIV, vanuit Engeland en vanuit de Duitse bisdommen Keulen en Münster (Bommen Berend).

Geert Mak weet als geen ander verbanden te leggen tussen de gebeurtenissen tijdens het rampjaar en de ontwikkelingen die hiertoe geleid hadden. Maar ook legt hij verbanden met het heden. 1672 is het verhaal van botsende ideologieën: de absolute monarchie tegenover de relatief vrije burgerrepubliek. Beide waren in die tijd succesvolle formules, beide systemen vielen een eeuw later uiteen tegenover de kracht en de energie van de Franse en Amerikaanse revoluties. Alleen, waarom gebeurde dat ook met die, in onze ogen, juist zo moderne Republiek? Als die een voorloper was van de Verenigde Staten en de EU, wat waren dan de zwakke punten? De

voortreffelijkheid van de Zonnekoning, onze vijand, werd aan het Franse hof en algauw ver daarbuiten gevierd met muziek en dans. Dat ging zelfs zo ver dat nog vóór de vrede getekend was die

Geert Mak
(foto Vincent Mentzel)

die muziek (minus een paar al te expliciete verwijzingen naar Lodewijks successen in Nederland) al te horen was in de Amsterdamse Schouwburg. Heel Europa vreesde, maar bewonderde vooral de Franse koning en zijn hofcultuur, een bewondering die grote gevolgen heeft gehad voor de muziekgeschiedenis.

Sweelinck en Purcell

Concerto d'Amsterdam speelt muziek uit Frankrijk, Engeland, Duitsland en natuurlijk Nederland, die een relatie heeft met het Rampjaar 1672. Er zal muziek klinken van Sweelinck (mein junges Leben hat ein End) en Hacquart (Harmonia Parnassia), van Biber (la Battalia), Purcell (Come ye sons of Art), Lully (uit de opera Isis) en Charpentier (de "Eurovisie tune"). Het programma zal een afwisseling zijn van muziek en verhalen in onderlinge verwevenheid. Naast Geert Mak speelt Concerto d'Amsterdam (14 musici) onder leiding van zijn concertmeester Stefano Rossi. De speelperiode is november 2022. Er zijn concerten geboekt in verschillende plaatsen in Utrecht, Overijssel, Gelderland, Zuid- Holland, Noord-Brabant en Groningen.

www.concertodamsterdam.nl

**Camerata Trajectina & Hans Goedkoop: *Redeloos, radeloos, reddeloos!*
Het Rampjaar 1672 verklankt en verbeeld in tekst en muziek**

UTRECHT - Na 16 succesvolle optredens van *Vive le geus!* over de Tachtigjarige Oorlog storten Hans Goedkoop (Andere Tijden) en Camerata Trajectina zich met deze theatrale muziekvoorstelling in het woelige jaar 1672. De Franse Zonnekoning Lodewijk XIV wil de republiek Nederland inlijven en ter verdediging zet ons land de helft van haar grondgebied onder water. De regenten trekken zich terug achter de Waterlinie, de Franse troepen hebben vrij spel in de landelijke gebieden.

‘Het volk redeloos, de regering radeloos en ons land reddeloos!’ We zijn tot op het bot verdeeld: Frans versus Nederlands, droog versus ondergelopen, Oranje versus De Witt, het volk versus de elite. Die strijd wordt ook in liederen uitgevochten; om de chaos te begrijpen, om hoop en angst te verwoorden, om een standpunt in te nemen en om anderen te overtuigen. Muziek als troost, als nieuwsbron én als propagandamiddel.

De Rampjaar Herdenking kan niet indringender tot leven komen dan met deze voorstelling. Zet je schrap, het wordt huiveringwekkend mooi! Dit project is een samenwerking met de Maand van de Geschiedenis en Platform Rampjaarherdenking. Er zijn o.m. optredens gepland in Groningen (8 oktober), Almere (14 oktober), het Geschiedenis-festival (15 oktober) en Enschede (22 oktober).

www.camerata-trajectina.nl

Koninklijke Militaire Kapel Johan Willem Friso: *muziektheater Bommen Berend*

GRONINGEN/ COEVORDEN - Componist Jan de Haan componeerde een grandioos muziekstuk gebaseerd op de gebeurtenissen in het oosten en noorden van Nederland in 1672. Het stuk wordt opgevoerd als muziektheater-voorstelling en draagt de naam '*Bommen Berend, een overweldigende muzikale belevenis*'.

In het libretto van Bouke Oldenhof komen de 'Rampjaar' thema's als vrijheid (van geloof en meningsuiting), internationale samenwerking, trots

op je afkomst en streek en hoop aan bod. Het stuk duurt circa 75 minuten en wordt uitgevoerd door de Koninklijke Militaire Kapel Johan Willem Friso onder leiding van chef dirigent Tijmen Botma.

De luisteraars worden beroerd met een veelzijdig muzikaal verhaal dat zich afspeelt in 1672 in Coevorden en Groningen en deels in Overijssel. De concerten vinden plaats in de steden Coevorden (25 en 26 augustus), Groningen (28 augustus) en Münster.

www.cultureelcoevorden.nl en www.go350.nl

Groningen en Coevorden *herdenken samen Ontzet 1672*

GRONINGEN/COEVORDEN - Het jaar 1672 was een bijzonder jaar voor Nederland, maar vooral voor Groningen en Coevorden. Naast schoolmeester en koster Mijndert van der Thijnen, speelde Von Rabenhaupt een bijzondere rol bij het verdrijven van Bommen Berend.

Om die reden is er in Groningen een borstbeeld van Rabenhaupt geplaatst op de Grote Markt en is een straat naar hem vernoemd. Ook Coevorden heeft een Rabenhauptstraat. Het graf van Carl von Rabenhaupt is te vinden in de NH Kerk in

Coevorden. De beide steden, Groningen en Coevorden zijn met elkaar verbonden door deze geschiedenis. Maar ook Overijssel deelt de geschiedenis van Bommen Berend.

www.cultureelcoevorden.nl; www.GO350.nl

Locatietheater Coevorden: *De List van Coevorden*

COEVORDEN - De List van Coevorden' is een verhaal van Geloof, Hoop en Biezen... Een groots muzikaal locatietheaterstuk vol historie maar ook met een verhaal van vandaag. Een spektakel vol dans en muziek.

Het is een moderne versie van het toneelstuk '*Meindert van der Thijnen, De verrassing van Coevorden in 1672*' dat in 1872 is geschreven door Alexander Lodewijk Lesturgeon. Aan het stuk werken (semi)professionals mee zoals een schrijver, regisseur, theaterproducent en vier hoofdrolspelers. Het stuk zorgt voor mooie verbindingen tussen jongeren en ouderen,

professionals en amateurs, maar ook een interessant samenspel van muzikanten en acteurs. Tussen mensen met wortels in het Coevordense en relatieve buitenstaanders. Tussen de stad en het land. Het stuk wordt in september 2022 in 12-14 voorstellingen uitgevoerd in Coevorden. Inf.:

www.cultureelcoevorden.nl/grote-plannen/de-list-van-coevorden/

Stichting Opera Viva Festival presenteert *Rampjaar Anno Nu 2022*

AMSTERDAM - In het Rampjaar 1672 werd Holland van verschillende kanten aangevallen. Volgens een Nederlands gezegde was *"het volk redeloos, de regering radeloos en het land reddeloos"*. 2020 is een Rampjaar Anno Nu, door de coronapandemie met de wereldwijde verspreiding van de ziekte COVID-19 en de ingrijpende gevolgen voor de samenleving. De Rampjaren 1672 en 2020 en hun overeenkomsten zijn de inspiratie voor "Rampjaar Anno Nu":

Het verhaal wordt verrijkt door een repertoire dat symbolisch is voor deze twee historische momenten: Barok-melodieën in het Frans gezongen (o.a. Rameau, Lully) en muziek van deze tijd, in het Nederlands gezongen (o.a. Herman van Veen, Toon Hermans); RAMPJAAR ANNO NU is een muziektheatervoorstelling met operazangers, popzangers, een operakoor, een urban dance ensemble en muzikale begeleiding. De cast is een mix van amateurs en professionele solisten. Het is 2020. Een meisje zit zich voor te bereiden voor haar examen over het Rampjaar 1672. Vanuit haar computer komen allerlei nare berichten over de ontwikkeling van een crisis: Covid 19 slaat hard toe en het wordt snel een pandemie. Om te ontsnappen, zoekt ze haar toevlucht in de

geschiedenis van 1672. Geleidelijk aan worden de beelden van boeken werkelijkheid op het podium: 1672 en 2020 wisselen elkaar af.

Een mix van verhalen en sterke beelden die de parallellen tussen de twee periodes benadrukt: de aanval, de lockdown en de tragedie; isolement, dood en angst voor de vreemdeling; het verlies van en het verlangen naar menselijk contact (*Ik heb een man gekend..*) En het leven van vroeger: *Opzij, opzij, opzij, opzij, opzij, maak plaats, maak plaats, maak plaats, we hebben ongelofelijke haast!* Maar in de onzekerheid van de toekomst, komt de kracht van de menselijke geest, het instinct om te overleven, de solidariteit, bovendrijven: *Als de liefde niet bestond, zullen ze stilstaan de rivieren, en de vogels en de dieren, als de liefde niet bestond...*

Voorstellingen

Rampjaar Anno Nu 2022 wordt geproduceerd door Stichting Voice Actually. Concept, tekst en regie door Carla Regina. Voorstellingen op zaterdag 11 juni 2022 om 18.00 uur en 19.30 uur in de Opstandingskerk Woerden. Daarnaast zijn er meerdere voorstellingen in het hele land voorzien, zoals in Amsterdam en Hoorn.

Inf. en acquisitie operavivazakelijk@gmail.com
Kaartverkoop op www.operavivafestival.nl

Equipage De Delft: *monster aan bij 's-lands Schip van Oorlog!*

DELFT - Equipage De Delft is een vereniging die zich ten doel stelt om op authentieke wijze alle aspecten weer te geven van het leven van de bemanning ('equipage') van 's-Lands Schip van Oorlog "DELFT" ten tijde van de Slag bij Kamperduin (1797). Naast uitbeelding van het 'scheepsvolk', zeeofficieren en mariniers uit 1797, beeldt Equipage De Delft *Mariniers* uit, uit diverse periodes: o.a. 1667 Regiment de Marine (Republiek der Verenigde Nederlanden).
www.equipage-dedelft.nl

Kloosterbibliotheek Wittem: *Roerige tijden in "Limburg"*

WITTEM - Op 17 september 2022 vindt in de Kloosterbibliotheek van Wittem de muziekvoorstelling *Roerige tijden in Limburg* plaats met muziek en liederen op historische instrumenten.

Mijlpalen zijn het jaar 1572 – de Nederlandse opstand – en het Rampjaar 1672, waarbij in Limburg hard werd gevochten. Een woelige eeuw in het land van Overmaas... Het muzikale repertoire sluit met 'Limburgse' feiten aan bij de belangrijkste gebeurtenissen die in de periode 1572-1672 hebben plaatsgevonden. Historicus Kees Schaapveld zal de belangrijkste gebeurtenissen die hebben plaatsgevonden toelichten. We horen liederen van de Beeldenstorm in Sint-Truiden (1566), de slag bij Mook (1574), de verovering van Maastricht door Parma (1579), de verovering van Maastricht in 1632 door Frederik Hendrik, en uiteindelijk de aanval van Lodewijk XIV (1672). Het Wilhelmus kan eventueel een rode draad zijn. Natuurlijk horen we het lied in zijn originele versie (Valerius), maar het komt ook voor in werk van van Eyck. De liederen worden gecombineerd met instrumentale muziek

van Cypriano de Rore (werkte aan het hof van Margaretha van Parma), Orlando Lassus, Jacob van Eyck, Sweelinck, Constantijn Huygens en anderen. De gebruikte instrumenten zijn of historische instrumenten uit de 17^e eeuw, dan wel zelf (na) gebouwd.

Ultreya en Pandora

Uitvoering door Ultreya en Pandora, met als bezetting: Willem Carpentier, verteller zang, doedelzak; Martina Diessner: draailier, cister, sleutelviool, zang; Marcel Ketels: fluiten en dulciaan; Bart Roose: luit, barok-gitaar, aartsluit, percussie; Peter Van Wonterghem: doedelzak, hakkebord; Xavier Verhelst: gamba's.

www.kunstdagenwittem.nl

De Blaauwe Garde vecht aan de Boyne

NOORDWIJK - De origine van Blaauwe Garde stamt uit eind 16e eeuw, toen een compagnie gardisten werd opgericht voor de stadhouder van de republiek. Uiteindelijk uitgebreid tot een volwaardig regiment, werd het gezien als een elitekorps binnen het leger.

De Blaauwe Garde heeft stadhouder-koning Willem III vergezeld naar de Britse eilanden en daar succesvol deelgenomen aan vele veldslagen, waaronder de Slag aan de Boyne (1690) tijdens de Negenjarige Oorlog. www.vlgn.nl/werkgroepen/4e-regt-infanterie/

Relatiegeschenken

In kader van de Rampjaarherdenking zullen in 2022 enkele bijzondere producten en relatiegeschenken worden ontwikkeld, zoals munten, glas en porselein. Zo brengen Groningen en Coevorden al sinds het Rampjaar een herdenkingsmunt uit van hun Ontzet.

Platform brengt Rampjaarkalender uit

WOERDEN – Platform Rampjaarherdenking heeft een Rampjaar-bureaul kalender uitgebracht die een overzicht bevat van de tijdlijn van het Rampjaar. De kalender is prachtig geïllustreerd met iconische illustraties uit de tijd van het Rampjaar. De kalender is toegestuurd aan alle betrokken vestingsteden en de samenwerkingspartners van het Platform.

Stichting Oude Hollandse Waterlinie presenteert Royal primeur

MAARSEN – Tijdens het symposium in Maarsse presenteerde de SOHW onlangs een *royal primeur*: in samenwerking met de stichting wil Royal Leerdam een oranje vaasje uitbrengen ter gelegenheid van 350 jaar Rampjaarherdenking. Dit past in de traditie van het jaarlijks uitbrengen van zgn. oranje vaasjes. Er is een opdracht verstrekt aan een kunstenaar voor het maken van een ontwerp. Verder wordt – in samenwerking met de Porceleyn Fles in Delft – gedacht aan het uitbrengen van tegels met de contouren van vestingsteden. www.oudehollandsewaterlinie.nl

1672-munt met Willem III, De Witt en De Ruyter

MAARSEN – Tijdens het symposium in Maarsse werd ook bekend gemaakt dat SOHW samen met de Stichting Michiel de Ruyter een herdenkingsmunt gaan uitbrengen. Hierop staan afgebeeld: Willem III, Johan de Witt en Michiel de Ruyter. Ook vestingsteden Groningen en Coevorden komen met herdenkingsmunten over de strijd tegen Bommen Berend. Het Platform presenteert ook een munt, maar in een wat simpeler uitvoering, nl. een boodschappenmunt met als opschrift: *Herdenk het Rampjaar 1672 - Ontdek de Vestingsteden 2022*. Een boodschappenmunt met een boodschap dus... www.rampjaarherdenking.nl

King Billy bier in Nederland?

WOERDEN – Een aantal jaren geleden bracht de Stichting Groene Hart een bierlijn uit met merken als Prins Willem III bier, Stadhouder Willem III bier en King Billy bier. In navolging van dit initiatief overweegt het Platform een eigen bierlijn rond het Rampjaar. Ter inspiratie kunnen Engelse bieren dienen zoals het daar populaire King Billy bier.

Vestingsteden en waterlinies in Nederland

Nederland telt meer dan 150 versterkte steden en vestingsteden. De meeste Middeleeuwse steden worden aangeduid als versterkte steden, de steden in de 16^e en 17^e eeuw als vestingsteden. Vaak maakten de vestingsteden deel uit van strategische – meestal op water gebaseerde - linies. In Nederland zijn er tientallen linies te vinden, de meeste uit de 19^e en 20^e eeuw. De vestingsteden en waterlinies speelden een belangrijke rol in het Rampjaar en moesten het vaak zwaar ontgelden.

Vestingsteden in Nederland

Met blauw zijn aangegeven de steden die zich bij het Platform Rampjaarherdenking hebben aangesloten, o.a. Groningen, Zwolle, Den Bosch en Maastricht.

Waterlinies in Nederland

De meeste linies hebben een rol gespeeld in 1672, o.a. Friese Waterlinie, Oude Hollandse Waterlinie, Spaans-Staatse Linie en Zuiderwaterlinie.

Vestingsteden en versterkte steden

Wat is het verschil? **Middeleeuwse steden** waren weliswaar uitgerust met verdedigingswerken, maar deze dienden vrijwel uitsluitend de *verdediging van de eigen burgers, geen groter strategisch geheel*.

Vestingsteden zijn typisch voor de **Vroegmoderne tijd** en later, de periode waarin staten overtuigend de rol van steden overnamen en er ook *sprake was van landsbelang naast stadsbelang*. Het ging om het *beschermen van strategisch belangrijke locaties*, zoals een grens, sluis of samenkomst van belangrijke land- of waterwegen.

Waterlinies en vestingsteden

De meeste vestingsteden in Nederland maakten deel uit van strategische (water)linies.

Belangrijke linies in de 16^e en 17^e eeuw waren de

- Linie van de Eems (Groningen)
- Friese Waterlinie (Friesland)
- Grebbelinie (Utrecht)
- Oude Holl. Waterlinie (Z-Holland- Utrecht)
- Zuiderwaterlinie (Noord-Brabant)
- Staats-Spaanse Linie (Zeeland)

Belangrijke linies uit de 19^e en 20^e eeuw waren de

- Nieuwe Hollandse Waterlinie (Utrecht)
- Stelling van Amsterdam (Noord-Holland)
- IJssellinie (Gelderland/Overijssel)

Meer dan 90 vestingsteden aangesloten bij Platform

Maastricht: Ontdek Maastricht, de stad van de goede smaak!

Bij de vestingsteden en waterliniegemeenten is er veel belangstelling om deel te nemen aan de Rampjaarherdenking. Meer dan 90 steden hebben zich inmiddels aangesloten bij het Platform, waaronder steden als Groningen, Coevorden, Zwolle, Middelburg, Den Bosch en Maastricht. Alle steden zijn op de Vestingstedenkaart opgenomen met een korte story.

Groningen

- Appingedam: *Echt leven kan in Appingedam*
- Bad Nieuweschans: *Puur genieten in Bad Nieuweschans*
- Bourtange: *De eeuwenoude vesting Bourtange, sleutel van Groningen*
- Delfzijl: *Vestingstadje aan de Waddenzee*
- Groningen: *Er gaat niets boven Groningen!*
- Winschoten: *Roos in de regio*
- Oudeschans: *de parel van Westerwolde*

Overijssel

- Blokzijl: *Blokzijl, Parel van de Zuiderzee*
- Deventer: *Bezoek de eeuwenoude Hanzestad Deventer*
- Genemuiden: *Ontdek het stadje Genemuiden*
- Hardenberg: *Bezoek Hardenberg, vestingstad in het Vechtdal*
- Hasselt: *Bezoek de oude Hanzestad Hasselt*
- Kampen: *Ontdek de Hanzestad Kampen*
- Oldenzaal: *de glimlach van Twente*
- Ommen: *Veelzijdig en Uniek*
- Steenwijk: *Een vestingstad met imposante stadswallen*
- Vollenhove: *eeuwenlang vestingstadje aan de Zuiderzee*

- Zwartsluis: *Beleef het haventje van Zwartsluis*
- Zwolle: *Bezoek Zwolle, experimentele Hanzestad*

Drenthe

- Coevorden: *Culturele gemeente 2021-2022*

Friesland:

- Ooststellingwerf: *Ontdek Ooststellingwerf en de Friese Waterlinie*
- Heerenveen: *'n gouden plak!*
- Opsterland: *Ontdek Opsterland en de Friese Waterlinie*
- Weststellingwerf: *Ontdek Weststellingwerf en de Friese Waterlinie*

Gelderland

- Asperen: *Bijzonder stadje aan de Linge*
- Borculo: *Beleef de bruisende stad Borculo*
- Buren: *Beleef Oranjestad Buren, in het hart van de Betuwe*
- Culemborg: *Bruisende stad in de Betuwe*
- Doesburg: *Ontdek Hanzestad Doesburg: oplaadpunt voor levensgenieters!*
- Groenlo: *Groenlo Vestingstad in het hart van de Achterhoek*
- Heukelum: *Een stadje om verliefd op te worden*
- Huissen: *Betuwe, dijk van een landschap!*
- Lichtenvoorde: *Fashion, food & festivals*
- West Maas en Waal: *Bezoek het Land van Maas en Waal!*
- Zevenaar: *Zevenaar: voormalig vestingstad in het hart van de Liemers*
- Zutphen: *Zutphen, gezellige Hanzestad aan de IJssel!*

Utrecht

- De Bilt: *forten, bossen en landgoederen*
- De Ronde Venen: *Bezoek De Ronde Venen, met zijn prachtige meren*
- Eemnes: *Geniet van de rust in Eemnes*
- IJsselstein: *ontmoet elkaar in IJsselstein*
- Leerdam: *Uitblazen aan de Linge*
- Nieuwegein: *bezoek Nieuwegein met een prachtige museumwerf in Vreeswijk*
- Nieuwersluis: *Piepklein vestingstadje in de waterlinie*
- Rhenen: *Alles is te zien in Rhenen*
- Soest: *Oase van rust met uniek natuurschoon*
- Utrecht: *Stad zonder muren (900 jaar stadsrechten)*
- Utrechtse Heuvelrug: *Oase van rust tussen Utrecht en Amersfoort*
- Veenendaal: *Geen slogans maar daden!*
- Vianen: *Voel je vrij in Vrijstad Vianen*

- Wijk bij Duurstede: *Bezoek het vestingstadje Wijk bij Duurstede*
- Woerden: *Bezoek Woerden, 650 jaar vestingstad!*
- Zeist: *Bezoek Zeist op de Heuvelrug!*

Noord-Holland

- Den Helder: *Bezoek de Linie van Den Helder!*
- Edam: *Stad van kaas en meer!*
- Monnickendam: *Een van de oudste steden van Holland*
- Volendam: *Vissersdorp aan het Markermeer*

- Muiden: *Ervaar de historie van de Hollandse Waterlinie in vestingstad Muiden*
- Naarden: *Bezoek Pittoresk Naarden, vol monumenten*
- Ouder-Amstel: *Ontdek Ouderkerk aan de Amstel!*
- Weesp: *Vestingstad Weesp met haar prachtige stadhuis en Museum Weesp*

Zuid-Holland

- Alphen aan den Rijn: *Bezoek Alphen, Archeon, Avifauna!*
- Brielle: *Beleef vestingstad Brielle, bekend uit de geschiedenisboekjes*
- Bodegraven-Reeuwijk: *Bezoek Bodegraven-Reeuwijk, midden in het Groene Hart*
- Dordrecht: *Bezoek historisch Dordrecht, de oudste stad van Holland met meer dan 1000 monumenten*
- Gorinchem, *de grootste vestingstad van Nederland*
- Nieuwkoop: *Ontdek wat Nieuwkoop met je doet...*

Zeeland

- Aardenburg: *Oudste stad van Zeeland*
- Arnemuiden: *vestingstadje met eigen karakter*
- Brouwershaven: *Ik hou van Brouw! Mooiste stad aan de Grevelingen!*
- Hulst: *Hulst: voor levensgenieters!*
- IJzendijke: *Bezoek de Spaans-Staatse Linie*
- Middelburg: *Monumentale stad hartje Zeeland*
- Oostburg: *Bezoek de Spaans-Staatse Linie*
- Sint Maartensdijk: *Oranje smalstad met rust, ruimte en natuur*
- Sluis: *Een heerlijke stad voor de echte Bourgondiër*
- Retranchement: *Bezoek de Spaans-Staatse Linie*
- Tholen: *Eiland Tholen, Zeeland op zijn mooist!*

- Veere: *Mooie toeristenstad aan het Veerse Meer*
- Vlissingen: *De geboortestad van Michiel de Ruyter*
- Zierikzee: *Zierikzee, parel aan de Oosterschelde!*

Noord-Brabant

- Bergen op Zoom: *Daar waar Brabant Zeeland kust...*
- Breda: *Breda, gezellig met een defensie-kantje*
- Den Bosch: *'s-Hertogenbosch, de onneembare moerasdraak*
- Geertruidenberg: *Hollands' oudste stad*
- Grave: *Grave, zuchtend onder veroveringen*
- Heusden: *Heusden, won de prestigieuze 'Europa Nostra' restauratieprijs*
- Klundert: *Klundert, een goed beschermde stad*
- Megen: *Megen, Pareltje aan de Maas*
- Oss: *Je treft het in vestingstad Oss*
- Ravestein: *Ravestein, vrijplaats en Allemanskind*
- Steenbergen: *Steenbergen, wisselende stuivertje tussen Spaanse en Staatse troepen*
- Willemstad: *Willemstad, de stad van Willem van Oranje*
- Woudrichem: *Bezoek Woudrichem, idyllisch vestingstadje in de Vestingdriehoek*

Limburg

- Maastricht: *Ontdek Maastricht, de stad van de goede smaak*

Overzicht per provincie

In dit overzicht zijn de plannen van de provinciale en regionale organisaties opgenomen. Voorzover mogelijk worden ook de data vermeld.

GO350 en KVvV organiseren 350 jaar Groningens Ontzet

In Groningen zullen in 2022 de volgende activiteiten worden georganiseerd:

- **Educatie:** Een speciaal lesprogramma over 1672 en Groningens Ontzet voor basisscholen, een strip over Bommen Berend voor leerlingen van groep 8 en uitvoeringen van het Bommen Berend Jeugdtheater.
- **Musea:** Zestien culturele partners organiseren in 2022 tentoonstellingen die ieder op hun eigen wijze het Rampjaar 1672 en Groningens Ontzet belichten. Deze tentoonstellingen vormen samen een goed overzicht van de gevolgen van het Rampjaar in de provincie en stad Groningen.
- **Muziek:** Het jaarlijkse Ontzetconcert door het Noord Nederlands Orkest, een groot muziekfeest, Muziektheater voorstelling 'Bommen Berend' door de Koninklijke Militaire Kapel Johan Willem Friso, regio orkest en het lied "het Nachtegaaltje" wordt opnieuw uitgebracht.
- **Militair:** Een re-enactment tijdens het Groningens Ontzet weekend op 25, 26 en 27 augustus. Met deelnemers uit binnen- en buitenland. Er zijn plannen voor een statische presentatie van de Koninklijke Landmacht bij Landgoed Nienoord. Waar dan het oude legerregiment doormiddel van portretten van veldheren en het huidige legerregiment samenkomen.
- **Sport:** Verschillende sportactiviteiten waaronder een wielertocht en een sportdag voor studenten.
- **Traditionele programma:** Uiteraard is er het traditionele programma met de vrijheidslezinglezing, De Grote Maaltijd op het Zuiderdiep, vuurwerk, paardenkeuring en nog veel meer.

www.GO350.nl

De Friese Waterlinie organiseert Friese Waterlinieweek 2022

In het kader van de Herdenking Rampjaar zijn er in het najaar van 2022 en in heel 2023 **activiteiten en events** in het gebied van de Friese Waterlinie. Ook worden bestaande **routes voor wandelen, fietsen en auto herdrukt**, ze zullen onder andere in het Infopunt Friese Waterlinie en bij horeca beschikbaar zijn. Tenslotte zijn in het Infopunt en/of in de Tentoonstelling **twee bestaande films / docudrama's** over de Friese Waterlinie te zien.

- 1 september Open **Info-punt Friese Waterlinie**, Oldeberkoop
- 17 t/m 24 september 2022 **Friese Waterlinie week in 2022**, Start Herdenking Rampjaar: met lezingen, veldexcursies, Tentoonstelling *Vondsten langs Friese Waterlinie* en de reeks van 6 *Schansenroutes met verhaal* (per fiets)
- 24 september **Bourgondisch diner**, 's avonds, afsluiting van de Waterlinieweek 2022 bij Hotel Lunia Oldeberkoop
- 22 oktober **Schansentour met verteller per touringcar**. Mooi ook voor wie minder goed kan fietsen.

- November: **het Rampjaar in landelijk perspectief** (uit de lezingenreeks van 5). Een landelijk expert neemt ons mee in het Hollandse en Zuidelijke verhaal rondom het Rampjaar.
- Februari: **het Rampjaar in Gronings perspectief**. Een conservator van het Gronings Museum deelt het Bommen-Berend-verhaal, het Beleg en het Ontzet van Groningen van 1672 en rondom het Rampjaar vanuit Groninger perspectief.
- De **Friese Waterlinieweek zal ook in 2023** worden georganiseerd met lezingen, schansenroutes, reenactments e.a. activiteiten
- **Culturele activiteiten Leeuwarden:**
 - Op 6 oktober zal Meindert Schroor een lezing verzorgen over de Friese Waterlinie, aanvang 20.00 uur bij Tresoar.
 - In oktober 2022 zal Luc Panhuysen een lezing verzorgen in het kader van het Rampjaar. Locatie HCL. Dit is een gemeenschappelijke activiteit van HCL en Tresoar.
 - In het voorjaar van 2022 zal Joost Kingma een lezing verzorgen over zijn boek; *Ignatius van Kingma. Een Friese kolonel in het Rampjaar 1672*. Dit boek verschijnt naar verwachting in maart of april 2022. Optioneel is: een lezing over het boek van Sunny Jansen over Albertine Agnes. Wellicht een coproductie van HCL met de Stichting Nassau en Friesland.
- **Friese Regimenten** besteden aandacht aan de rol van de Friese regimenten in het Staatse leger in 1672. Zo organiseren ze mede de tentoonstelling in Nienoord: een unieke portrettengalerij van Friese bevelhebbers en legeraanvoerders. www.frieseregimenten.nl
- **Opera Spanga. After the Flood**, een muziektheaterproductie van Opera Spanga en het Noord Nederlands Orkest. Najaar 2022 in Friesland, Drenthe en Tilburg. www.operaspanga.nl

www.friesewaterlinie.nl

Coevorden - Culturele gemeente 2021-2022 - organiseert in 2022 **350 jaar Ontzet van Coevorden**

- **Muziektheatervoorstelling 'Bommen Berend, een overweldigende muzikale belevenis'** door de Koninklijke Militaire Kapel Johan Willem Friso met drie zangsolisten
- **Muziektheaterspektakel De List van Coevorden**. Een groots muzikaal locatietheaterstuk vol historie in de openlucht bij het kasteel van Coevorden.
- **Bommen Berend Pad**: Wandel- en cultuurpad van Groningen via Coevorden en de provincie Overijssel, door Duitsland naar Münster.
- **Jeugdtheater Bommen Berend**: de Coevordense versie van het jeugdtheater over Bommen Berend dat jaarlijks in Groningen wordt opgevoerd.
- **Uitgifte Herdenkingspenning**: De steden Groningen en Coevorden brengen een herdenkingspenning 1672 uit met aan één zijde Coevorden en aan de andere zijde Groningen. Op deze wijze blijft een eeuwenoude traditie bestaan. Ook in 1672, 1673 (een jaar later in verband met een financieel tekort), in 1872, 1922 en 1972 zijn herdenkingspenningen uitgebracht door Coevorden en Groningen.
- **Uitgifte van Een Schricklijck Jaer**, met name over de gebeurtenissen in Noordoost Nederland
- **Re-enactments**; tijdens de Garnmizoensdagen van 26-28 augustus zal de slag om Coevorden wordt nagespeeld door honderden liefhebbers van re-enactment.
- **Stedelijk Museum Coevorden** heeft voor de tentoonstelling *Mijndert & Karel: Helden van Coevorden* 10 april 2022 t/m 25 september 2022 een kunstwedstrijd georganiseerd. In tegenstelling tot Karel van Rabenhaupt, is de Coevordense held Mijndert van der Thijnen een stuk minder bekend. sterker nog: we

weten niet eens hoe hij eruit heeft gezien. Stedelijk Museum Coevorden riep kunstenaars uit Drenthe en Groningen op om mee te doen. Hoe zou Mijndert van der Thijnen eruit hebben gezien? De winnaar krijgt een vergoeding en mag zijn/haar werk presenteren in de tentoonstelling. Op 5 oktober 2021 is er een winnaar gekozen: kunstenaar Diane Brodie. Zij mag haar werk/beeltenis van Mijndert van der Thijnen presenteren in de tentoonstelling 'Mijndert & karel: Helden van Coevorden'. 10 april 2022 t/m 25 september 2022.

- **Stedelijk Museum Coevorden** organiseert samen met C.B.S. Mijndert van der Thijnen een tentoonstelling voor en door kinderen. Naar aanleiding van de kunstwedstrijd voor professionals in de kunsten, zijn het museum en de school gaan samenwerken. Alle leerlingen van de school hebben een beeltenis van Mijndert van der Thijnen, zijn huis en/of zijn huisdieren gemaakt. Al het gemaakte werk is vanaf 7 januari te zien in Galerie Kunst op Vijf in Coevorden. Ook werkt het museum momenteel aan een educatief aanbod voor scholen, passend bij het Rampjaar.

www.cultureelcoevorden.nl

IJsselacademie/Twente hoës organiseren in 2022 ***Bommen Berend in Overijssel***

In aansluiting op het landelijke herdenkingsprogramma 350 jaar Rampjaar wil IJsselacademie/Twente hoës het verhaal van deze dramatische episode over het voetlicht brengen vanuit het perspectief van Oost-Nederland. Concreet betekent dit het volgende:

- Op de **speciale website** www.bommenberendinoverijssel.nl vind je allerlei verhalen over het Rampjaar in Overijssel en de activiteiten in het herdenkingsjaar 2022. De website is gemaakt door de stichting IJsselacademie en vormt het provinciale platform over het Rampjaar in onze provincie.
- **Podcastserie *Bommen Berend in Overijssel***: In tegenstelling tot Holland werd Overijssel vanaf 1672 twee jaar lang bezet door de Münsterse bisschop Bernhard von Galen, alias Bommen Berend. Overijssel kende daardoor een lang Rampjaar, met een regime van onderdrukking en terreur. In de podcastserie *Bommen Berend in Overijssel* gaan historici Luc Panhuysen en Martin van der Linde op zoek naar verhalen over de Münsterse oorlogen in Overijssel en bekijken ze deze geschiedenis vanuit meerdere perspectieven. De serie wordt geproduceerd door de stichting IJsselacademie en verschijnt in mei 2022 op alle bekende podcastplatforms.
- De provincies Groningen, Drenthe en Overijssel werken gezamenlijk aan de totstandkoming van het **Bommen Berend-pad**, een lange-afstandswandelroute van Groningen via Coevorden en Twente richting Münster. De route zal worden verspreid via www.wandelnet.nl en ook via de provinciale routebureaus. Onderweg wordt verwezen naar allerlei interessante historische plekken en verhalen die met het Rampjaar te maken hebben.
- **Rampjaarfestival 1 juni 2022**: De stichting IJsselacademie werkt aan de organisatie van een speciaal Rampjaarfestival op 1 juni 2022. Op die dag is het precies 350 jaar geleden dat Bommen Berend Overijssel binnenviel. Op het festival zijn interessante lezingen, muziek, de presentatie van de podcastserie en nog veel meer. Nadere info volgt.
- **Museum De Waag, Deventer: tentoonstelling *RampZalig jaar 1672 - 22 mei 2022 t/m 30 oktober 2022***: De zomer van 2022 staat in het teken van 350 jaar Rampjaar. Een groot aantal erfgoedinstellingen in Nederland besteedt aandacht aan dit jubileum. Veelal gebeurt dat vanuit een 'Hollands' perspectief van reddeloosheid en heldhaftigheid. Voor Deventer gaat die vlag niet op. De stad heeft zich na een kort beleg

aan de bisschop van Munster overgegeven, wat de Deventenaren op ernstige verwijten kwam te staan. Niet bepaald een heldhaftig verhaal dus. Het Rampjaar vormt een mooi spiegelmoment om de positie van Oost-Nederlandse steden als Deventer in de vroege dagen van de Republiek te illustreren. De Duitse oriëntatie, de achterstelling van katholieke burgers en de hopeloze interne verdeeldheid, komen door de gebeurtenissen helder aan het licht. Het maakt duidelijk dat de zeventiende eeuw voor de Hanzestad allesbehalve goudomrand was. De Deventer collectie bevat bovendien opvallend veel voorwerpen uit deze periode, aan de hand waarvan de gelaagdheid van deze geschiedenis zichtbaar gemaakt kan worden.

www.ijsseacademie.nl

Rampjaarherdenking in Gelderland

In Gelderland is er geen culturele koepelorganisatie die de activiteiten aanstuurt. Wel vinden o.m. de volgende activiteiten plaats:

- **1 maart tot 29 oktober Expositie in Museum De Scheper (Eibergen)** over *Willem Sluyter, dichter doninee in het Rampjaar*; het jaarprogramma is als volgt:
 - Woensdag 23 maart lezing Willem Sluyter, aanvang 19.30-21.30 uur.
 - Zaterdag 26 maart toneelstuk Willem Sluyter, aanvang 13.00 -13.30 uur en 15.00-15.30 uur.
 - Woensdag 19 oktober lezing Willem Sluyter, aanvang 19.30-21.30 uur.
 - Zaterdag 22 oktober toneelstuk Willem Sluyter, aanvang 13.00-13.30 uur en 15.00-15.30 uur.
- **Van 10 sept. t/m 8 januari 2023. Stedelijk Museum Zutphen: *Als stadsmuren konden spreken...*** Expositie over de stedenbouwkundige ontwikkeling van Zutphen sinds de Middeleeuwen. www.museazutphen.nl
- **Kasteel Middachten:** Kasteel Middachten, Amerongen en Slot Zuylen hebben een gezamenlijk educatief programma ontwikkeld over het Rampjaar 1672 voor het voortgezet onderwijs.
- **Culturele programma's** in samenwerking met Platform Rampjaarherdenking in o.m. de vestingsteden Asperen, Borculo, Buren, Culemborg, Doesburg, Groenlo, Heukelum, Huissen, Lichtenvoorde, Zevenaar en Zutphen

www.rampjaarherdenking.nl

Rampjaarherdenking in Utrecht

In de provincie Utrecht vinden o.m. de volgende activiteiten plaats:

- **Vanaf 1 april:** Platform Rampjaarherdenking organiseert **Reizende expositie *Utrecht in het Rampjaar*** in samenwerking met acht bibliotheken (mogelijk gemaakt door een bijdrage van de provincie Utrecht)
- **24 mei in Kasteel Amerongen: Lezing *Lodewijk XIV, Europa en het Rampjaar*.** Op 24 mei geeft Philip Mansel een lezing over Lodewijk XIV, Europa en het Rampjaar op Kasteel Amerongen. Philip Mansel is een vooraanstaand historicus en auteur, gespecialiseerd in de geschiedenis en het hofleven van Frankrijk.

- **7 juni in de Domkerk: herdenking Slag bij Solebay en vice-admiraal Van Ghent.**
Van medio augustus tot eind oktober 2022 besteedt de Domkerk in een **tentoonstelling en klein symposium** aandacht aan het Rampjaar: aan viceadmiraal en Domkanunnik Willem Joseph van Ghent, beeldhouwer Rombout Verhulst en de bezetting van de Dom door de Fransen in 1672/1673. Tijdens de Maand van de Geschiedenis (oktober 2022) zijn er in de Domkerk zaklamprondleidingen voor volwassenen en kinderen. www.domkerk.nl
- **Vanaf 9 juli t/m 30 oktober in het Waterliniemuseum in Bunnik:** Kindertentoonstelling *Onder Water* met Kinderboek *Onder Water*.
- **10 september in Woerden:** Platform Rampjaarherdenking, SHHV en Petruskerk **organiseren herdenkingsconcert en expositie rond de Slag om Woerden in 1672**
- **7 oktober in Paushuize Utrecht:** Platform Rampjaarherdenking organiseert de **Dag van het Rampjaar in Utrecht**
- **15 oktober in Kasteel Amerongen: Symposium *Diplomatie in het Rampjaar***, over de rol van de diplomatie in het Rampjaar en huidige crisissituaties.
- **Musical *Water en Vuur***, Musical over het hoofdkwartier van de waterlinie – www.musicalwaterenvuur.nl
8 oktober 2022 in Theater Vianen
13 oktober 2022 in Theater het Klooster, Woerden
- **Kasteel Middachten, Amerongen en Slot Zuilen** hebben een gezamenlijk educatief programma ontwikkeld over het Rampjaar 1672 voor het voortgezet onderwijs.
- Het **Regionaal Historisch Centrum Vecht en Venen in Breukelen** organiseert een kleine **expositie en een educatieproject** over het Rampjaar.
- **Zeist** organiseert de volgende activiteiten rond de Rampjaarherdenking:
 - Februari: **twee lezingen** over 'Johan de Witt en de Ware Vrijheid' door Liek Mulder (www.walkart.nl/activiteiten/cursussen-en-lezingen/johan-de-witt-en-de-ware-vrijheid).
 - **18 maart: boekpresentatie In het Spoor van de Prins in de Spiegelzaal van Slot Zeist**
 - Vanaf april: **meerdere rondleidingen** met gids in het kader van de Rampjaarherdenking (www.gildezeist.nl/rondleidingen).
 - **Juni: heruitgave lezing mevr. Van de Bunt** uit 1963 over het bezoek van Lodewijk XIV aan Zeist (www.zhg.nl).
 - **Juli: Zomerschoollezing** (www.gildezeist.nl/zomerschool).
 - **Oktober: cultuurhistorische belevingsroute** langs Rampjaarlocaties, inclusief optredens (www.geheugenvanzeist.nl, www.cultuurzeist.nl).
 - **November: groots concert van Concerto d'Amsterdam m.m.v. Geert Mak** (www.slotconcerten.nl).

www.rampjaarherdenking.nl

Rampjaarherdenking in Noord-Holland

In de provincie Noord-Holland vinden o.m. de volgende activiteiten plaats:

- In het **Scheepvaartmuseum Amsterdam** is tot 27 maart 2022 de **expositie Van de Velde, vader en zoon** te zien
- **Expositie in Museum Weesp over Weesp en Water:** verdediging, vervoer, product en polders, en veel schilderijen met het onderwerp Weesp en water.
- **Gooise Meren (Muiden en Naarden): 'La Guerre de Hollande'** in het Gooi en de Noordelijke Vechtstreek

- **20 juni 2020 start van de herdenkingen** in de gemeente Gooise Meren te **Muiden**, “De hoeder van Amsterdam” in Grote of Sint-Nicolaaskerk..
 - **Rondwandelingen** langs historische gebouwen en locaties in **Muiden en Muiderberg**.
 - **Oktober 2022:** Tijdens de **Week-van-de-Erfgooier** 2022 in de tweede week van oktober zal aandacht worden geschonken aan het Krijgsgeweld in het Gooi en het noordelijk deel van de Vechtstreek ‘*Burgers en Erfgooiers in de knel*’ in 1572 en 1672- 1673.

- In **Naarden** wordt de Hollandse Oorlog (‘Het Rampjaar’) uitgebreid herdacht met:
 - **1 april, tentoonstelling in Het Comeniusmuseum** (Jan Amos Comenius als vredesstichter en zijn mecenas Louis de Geer als grootste kanonnengieter uit de 17de eeuw); **Stadhuiszolder** en **Gele Loods**
 - **Tentoonstelling in Het Nederlandse Vestingmuseum:** heropening van nieuwe permanente tentoonstelling over de herovering van Naarden in 1673);
 - **Wandelingen in en om de Vesting** langs historische locaties uit 1672 en 1673
 - **Mei 2023, , Stadhuis Naarden-Vesting Symposium ‘De Guerre de Hollande in Het Gooi’** de strijd belicht van beide zijden;
 - **Speciaal themanummer TVE** (orgaan Stichting Tussen Vecht en Eem)
 - **10 september 2023, Reenactment van de overgave en intocht van Willem III** gecombineerd met de Open Monumentendag 2023 in de geest van de vieringen in 1973 en 1998
- **16 september 2023: Dankdienst in Grote of Sint-Vituskerk Naarden Vesting: Naarden Bevrijd! 16 september 1673 – 16 september 2023. Bijzondere bijeenkomst met** kranslegging bij de epitaaf voor Willem III, de prins-bevrijder; concert, voordracht, reenactment van de vaandelpresentatie aan de schutterij van Naarden op 16 september 1773. **Afsluiting Nationale Rampjaarherdenking**
 NB: In Naarden Vesting werd jaarlijks vanaf 1673 tot 1773 een dankdienst georganiseerd; in de Grote Kerk – na het eeuwfeest op 16 september 1773 - werd dat beëindigd evenals in de stad Utrecht; vervolgens werden er herdenkingen/feestelijkheden georganiseerd in 1973 (een weeklang feestelijkheden in het kader van Naarden 300 jaar Oranje Stad) en in 1998.

www.rampjaarherdenking.nl

De Erfgoedtafel OHW van Zuid-Holland organiseert in 2022 het jubileumprogramma 350 jaar Oude Hollandse Waterlinie

Het programma omvat o.m. een groot aantal **activiteiten**:

- **maart**
 - 5 maart: Twincity-wandeling Nieuwpoort / Schoonhoven.
 - 6 maart: Vestingloop Gorinchem.
 - 12 maart: Aftrap Woerden 650.
 - 18 maart: Opening van het jubileumjaar 350 jaar OHW, tevens opening Museum Nieuwpoort.
 - 30 maart: Lezing OHW door Chris Will in Vianen.
- **april**
 - 8 april: Waterlinedag Heusden.
 - 15 april: Start OHW-Wandelevent.
- **mei**
 - 7 mei: Twincity-wandeling Nieuwpoort / Schoonhoven.
 - 15 mei: OHW-Fietstour.
 - 25 mei: Braderie met foodtruckfestival en singelloop te Nieuwpoort.
 - 27-29 mei: Presentatie Waterlinie-Experience Tour te Gouda.

27-28 mei: Kennedymars 'de 80 van de Oude Hollandse Waterlinie'.
28-29 mei: Vestingdriehoek-dagen.

- **juni**
9-11 juni: Woerdense Havendagen, speciale aandacht voor de OHW.
18 juni: Oldtimerdag Vianen, thema 'Oude Hollandse Waterlinie'.
- **juli**
2 juli: Twincity-wandeling Nieuwpoort / Schoonhoven.
2 juli: Waterlinie-Wandeltocht 'Vestingdriehoek'
13, 20, 27 juli: Kinderwandelingen door Nieuwpoort.
- **augustus**
6 augustus: Twincity-wandeling Nieuwpoort / Schoonhoven
- **september**
10-11 september: Camerata Capelle.
16-17 september: Waterliniefeesten Nieuwpoort / Schoonhoven.
- **oktober-december**
29 oktober: Wallenwandeling met zaklamp voor de jeugd, Nieuwpoort.
19 en 26 november, 3 december: Rampjaarconcerten
31 december: Lichtshow op de Lek

Verder worden een aantal **langdurige evenementen** georganiseerd zoals:

- 19 februari t/m 6 maart: **Voorjaarsvakantie met bijzondere Waterlinie-verhalen, Slot Loevestein**
15 april t/m 15 september: **OHW-Wandelevent**
4 juni t/m 24 september: **Vestingwandelingen Nieuwpoort**
September: **Fortenmaand**
September: **Licht op de Linie**
Gehele jaar: **LAW-Oude Hollandse Waterlinie, Wandelingen, Ommetjes, Fietsroutes, Vaarroutes**

Tenslotte vinden er een aantal **exposities** plaats:

- **Linie van boven:** maart t/m september 2022 - Gorinchem, Nieuwkoop, Schoonhoven
Kinder Doe-Expo: 9 juli t/m 24 oktober – Fort Vechten
De OHW en het IJsselfront: juni en juli 2022 – Goldapoortje/Tuin Museum Gouda
Water in de Kunst : 8 oktober 2022 t/m 29 januari 2023 – Woerden
OHW in het Museumplein: vanaf april 2022 - Nieuwkoop

www.oudehollandsewaterlinie.nl

Verder organiseert Het Hoofdkwartier 1672 de volgende activiteiten in Zuid-Holland:

- **Tentoonstelling *Het hoofdkwartier verbeeld*.** Kunstwerken geïnspireerd op het hoofdkwartier en legerkamp augustus-december 2022 in Groene Hart Huys, Bodegraven en Wierickehuis Nieuwerbrug
- **Tentoonstelling *In het hoofdkwartier van de prins*.** Historische tentoonstelling over het hoofdkwartier en legerkamp 1 september t/m 31 oktober – www.hoofdkwartier1672.nl/projecten/tentoonstellingen/
September-december in Evertshuis Bodegraven, Januari-juni 2023 in Wierickehuis, Nieuwerbrug
- **Festival *In het hoofdkwartier van de prins*.** Historisch festival – www.hoofdkwartier1672.nl/projecten/in-hoofdkwartier-de-prins/ 3 september in Oude Rijn, dorpskern en polder, Bodegraven
- **Musical *Water en Vuur*,** Musical over het hoofdkwartier van de waterlinie – www.musicalwaterenvuur.nl

- 9 september try out in Garensponnerij Gouda
- 30 september en 1 oktober in Het Evertshuis, Bodegraven
- 7 oktober in Parkvilla, Alphen aan den Rijn
- 14 oktober in Artho theater, Schoonhoven
- 15 oktober in Theater Periscope, Gorinchem
- **Wargame event** Veldslagen uit het rampjaar worden op schaal nagespeeld
Oktober (datum nog niet bekend) in Het Evertshuis, Bodegraven

www.hoofdkwartier1672.nl

Staats-Spaanse Lijnen

Rampjaarherdenking in Zeeland

In Zeeland vinden o.m. de volgende activiteiten plaats:

- **Het museum van de Staats-Spaanse Lijnen is Museum Het Bolwerk in IJzendijke.** Dit museum heeft een vaste expositie over de tijd van het Rampjaar. www.museumhetbolwerk.nl; www.staatsspaanselinies.eu
- **Culturele programma's** in samenwerking met Platform Rampjaarherdenking in o.m. de vestingsteden Middelburg, Veere, Tholen, Zierikzee/Brouwershaven, Hulst, Sluis, IJzendijke, Aardenburg, Oostburg en Retranchement
- **Vaste expositie in Museum Hulst** over de vesting Hulst en de bewoners tijdens het Rampjaar. Na de 80-jarige oorlog vond een grote uittocht plaats en veranderde de samenstelling van de stad. Voorwerpen en portretten die een beeld geven van de nieuwe protestantse elite die Hulst komt besturen. www.museumhulst.nl
- **Het Zeeuws maritiem muZEEum in Vlissingen** gaat in de vaste collectie aandacht besteden aan het Rampjaar vanaf april 2022. Admiraal Michiel de Ruyter is geboren in Vlissingen. Zijn voetstappen liggen in het Lampsinshuis, dat nu onderdeel is van het Zeeuws maritiem muZEEum. Daar is het levensverhaal van de strateeg te volgen, van bootsmansjongen tot admiraal en de heldenverering daarna. Het muZEEum schetst een genuanceerd beeld van De Ruyter. Hoe kijken we nu tegen de zeeheld aan? www.muzeem.nl
- **Feestelijk programma in Aardenburg ter herdenking van de Berenning van Aardenburg in 1672, met o.a.**
 - **Openingsconcert** door de Koninklijke Muzieksociëteit "Aardenburgsche Fanfaren" in de RK-kerk te Aardenburg en **Carnavalsoptocht**; hiervoor worden nieuwe data gezocht.
 - in maart/april 2022 zijn **een tweetal lezingen** in de Doopsgezinde kerk verzorgd door Golfslag met als thema *De Berenning van Aardenburg*.
 - Van **18 maart tot 18 september 2022** zal er in het Museum van Aardenburg (het Cultuurforum) een tentoonstelling te zien zijn met historische stukken, afbeeldingen, materialen van vorige herdenkingen
 - In **mei t/m september 2022** worden speciale stadswandelingen georganiseerd over de Berenning
 - Op **zaterdag 4 juni 2022** wordt er een grootse rommelmarkt en historische markt gehouden met tal van straatartiesten. De rommelmarkt bestaat uit zo'n 300 plaatsen.
 - Op **vrijdagavond 1 juli 2022** zal het Openluchtspel "*De Verloren Sleutel*" worden uitgevoerd Het is een groot spektakel met 40 toneelspelers/figuranten en een koor van 60 personen, ondersteund door een muzikaal combo bestaande uit 11 muzikanten.
 - Van **januari tot en met oktober 2022** zal aan de toegangswegen van Aardenburg op een speciale wijze kenbaar gemaakt worden dat de stad de Berenning uit 1672 herdenkt.
 - Volledig programma op www.cultuurforumaardenburg.nl

www.staatsspaanselinies.eu

Zuiderwaterlinie Alliantie organiseert in 2022 *Rampjaarherdenking in Noord-Brabant*

- **Het Brabantse perspectief.** In 2022 is het 350 jaar geleden dat [het Rampjaar](#) plaatsvond. In dat jaar wordt het Rampjaar herdacht, ook in de Zuiderwaterlinie. Er is nog veel dat we niet weten over het Rampjaar in Brabant. Daarom zijn meerdere heemkundigen druk bezig om te achterhalen wat er zich in de regio's langs de linie afspeelde gedurende het jaar 1672 en de periode die volgde. Het zijn deze verborgen verhalen die het Rampjaar in Brabant een gezicht geven en om die reden verteld moeten worden. Houdt de website van de Zuiderwaterlinie in de gaten voor deze verhalen en exacte data. <https://www.zuiderwaterlinie.nl/rampjaarherdenking-1672>
- **Onderzoek naar regionale verhalen over het Rampjaar.** Gedurende het jaar 2021 slaan tien regionale onderzoekers langs de Zuiderwaterlinie de handen ineen om te achterhalen wat er zich tussen 1672 en 1674 in Brabant afspeelde. Staats-Brabant was al decennialang dé frontlinie van oorlog, en tijdens het Rampjaar waren het de Fransen die hier aanklopten. Voor het eerst werken heemkundigen uit alle hoeken van Brabant samen om een belangrijk hoofdstuk uit de geschiedenis van Brabant te belichten. In 2022 verschijnt **een publicatie** met hun verhalen die deze ondergesneeuwde geschiedenis tot in detail illustreren.
- **Wandel-, fiets- en autoroutes.** Naast **expedities** langs de Zuiderwaterlinie zijn er wandelroutes, fietsroutes en mogelijk de - in 2021 geplande - Classic Car Rally. Bovendien liggen twee icono-wandelroutes langs de Zuiderwaterlinie.
- In november 2021 is bij Brabants Erfgoed de eerste aflevering van een **podcast serie** verschenen, over Oost-Brabant. Deze serie gaat over de relatie tussen de Zuiderwaterlinie en het Rampjaar en zal in 2022 worden voortgezet. In de eerste aflevering neemt Henk Buijks je mee over de Groenendijk die haaks op de Maas loopt tussen Berghem en Haren. Deze dijk kent een bewogen geschiedenis en speelde een rol in het vele grotere geheel van de Zuiderwaterlinie. Ook vertelt Henk over de gevaren die dit gebied tijdens het Rampjaar met zich mee brachten. In de geschiedenis van die linie, neemt Jacob Knegtel je mee. [Beluister de podcast.](#)
- Een **lezingenreeks** van Jos Cuijpers **langs de gehele linie**. Jos verbindt de geschiedenis van het Rampjaar aan de locatie waar de lezing plaatsvindt. Ook wordt er nader ingegaan op het fenomeen 'Rampliederden', waarin via zang nieuws over het Rampjaar en andere rampen werd verspreid. Lezingen worden georganiseerd van maart t/m november 2022.
- Op 8 april 2022 organiseert de **Zuiderwaterlinie** i.s.m. de **Oude Hollandse Waterlinie** een **Historische Dag** in **Heusden**. De connectie tussen beide waterlinies wordt hier verder uitgediept en ook het Rampjaar komt uitvoerig ter sprake.
- De **Maand van de Geschiedenis** in oktober 2022 zal ook in het teken staan van het Rampjaar. De Zuiderwaterlinie sluit zich hierbij aan met diverse activiteiten langs de linie.
- Er komt een **wandelroute**, genaamd **Buiten de Veste**, waarin stil wordt gestaan bij het Rampjaar in de omgeving van Grave en Reek, als onderdeel van het Zuiderwaterlinie Wandelnetwerk. Deze wandeling wordt in de loop van volgend jaar gepresenteerd n.a.v. de nieuwe Gemeente Maashorst die in 2022 wordt gevormd, en waar Reek een onderdeel van wordt. Specifiek wordt er dan stilgestaan bij de gebeurtenissen rond het Rampjaar.

www.zuiderwaterlinie.nl

Rampjaarherdenking in Limburg

- **Maastricht - Stad van de goede smaak** - heeft zich aangesloten bij Platform Rampjaarherdenking. Stichting Maastricht Vestingstad, Stichting Menno van Coehoorn en erfgoedcentrum Centre Céramique organiseren in 2023 een herdenking van het **Beleg van Maastricht**, waarbij o.a. d'Artagnan, een van de Drie Musketers, sneuvelde...
- **Oranje en de Zonnekoning: Slaags aan de Maas**. Onder deze titel organiseert het Limburgs Museum in Venlo in 2023 een expositie over de epische strijd tussen Willem III en de Zonnekoning. Hier zal o.a het prachtige schilderij van Adam van der Meulen van het Beleg van Maastricht te zien zijn. Er is ook aandacht voor thema's als beeldvorming, demonisering en Europese samenwerking. www.limburgsmuseum.nl
- **Wittem** - Op 17 september 2022 vindt in de Kloosterbibliotheek van Wittem de muziekvoorstelling **Roerige tijden in Limburg** plaats met muziek en liederen op historische instrumenten, Pandora2 en Ultraya. www.kunstdagenwittem.nl

In de haven van Ravenstein (foto Lieske Meima)

Over het Platform

Het Platform Rampjaarherdenking wil voor al deze initiatieven een podium bieden en tegelijk zo breed mogelijke informatie verstrekken over de thema's van het Rampjaar 1672.

Ook wil het Platform Rampjaarherdenking de bij de herdenking betrokken organisaties met elkaar verbinden en ondersteunen bij het programmeren en afstemmen van de diverse activiteiten in het Jubileumjaar 2022.

Doelstelling en middelen

1. publieksinformatie over het Rampjaar

- website, sociale media, flyers e.d.
- promotie van publicaties over het Rampjaar
- contacten met de media, o.a. de NTR, Maand van de Geschiedenis, kranten en vakbladen
- ontwikkeling van merchandising producten zoals een Rampjaar-munt, Rampjaar kalender en diverse publicaties over 1672

2. promotie van de activiteiten in het Jubileumjaar 2022, zoals

- (museale) exposities
- symposia, herdenkingen, webinars en andere uitwisselingen
- evenementen, bijv. re-enactment festivals, concerten en theatervoorstellingen
- nieuwe publicaties, zoals stripboeken, wetenschappelijke boeken, culturele reisgidsen e.d.

3. verbinding en ondersteuning van de diverse organisaties door

- coördinatie en programmatische afstemming
- landelijke activiteitenagenda 2022 met wekelijkse updates

4. educatieprogramma *Rampjaar voor kids*

- expositiepakket: posters en kaarten over het Rampjaar 1672, apps, met tips en lessen voor verwerking (basisonderwijs)
- educatieve website 1672, met beeld- en tekstmateriaal t.b.v. leerlingen basisonderwijs
- stripboeken over de Oude Hollandse Waterlinie, Michiel de Ruyter en Bommen Berend

Organisatiemodel

Het Platform Rampjaarherdenking kent een Comité van Aanbeveling dat adviezen verstrekt aan het Algemeen Bestuur. Het Platform wordt bestuurd door een Algemeen Bestuur, waaruit een Dagelijks Bestuur is samengesteld. Aan het Programmabureau zijn een aantal projectmedewerkers, stagiaires en adviseurs verbonden.

Comité van Aanbeveling

- **drs. A.A.M. Brok**, commissaris van de Koning in de provincie Fryslân
- **drs. Marieke Brugman**, Senior Advisor/Deputy Secretary General Netherlands National Commission for UNESCO
- **drs. Reinildis van Ditzhuyzen**, historica en schrijfster van o.m. boeken over royalty en etiquette (www.reinildis.nl)
- **drs. Luc Panhuysen**, journalist en historicus, schreef diverse boeken over o.m. Gouden Eeuw en Rampjaar (www.lucpanhuysen.wordpress.com)
- **dr. Peter Rehwinkel**, oud-lid Eerste Kamer (PvdA), oud-burgemeester van o.m. Naarden en Groningen, wnd. burgemeester van Bergen (NH)
- **dr. Niko Roorda**, senior consultant duurzame ontwikkeling en MVO voor bedrijven en universiteiten (<https://niko.roorda.nu/about-dr-niko-roorda/>)
- **Gerda Verburg, oud/Kamerlid (CDA) en oud-minister van Landbouw**; vertegenwoordigde Nederland bij de FAO in Rome, is nu voorzitter van de VN-organisatie SUN drs(Scaling Up Nutrition) .

Algemeen Bestuur

- **drs. Bernt Feis**, voorzitter (www.berntfeis.info)
- **drs. Merle Lammers**, secretaris (m.lammers@rampjaarherdenking.nl)
- **Patrick van Leeuwen LLM**, penningmeester (p.v.leeuwen@rampjaarherdenking.nl)
- **drs. Bart Engbers**, vicevoorzitter (b.engbers@rampjaarherdenking.nl)
- **Bert Bouwmeester**, bestuurslid namens Noordelijk Rampjaaroverleg
- **drs. Job van den Broek**, bestuurslid (j.v.d.broek@rampjaarherdenking.nl)
- **ir. Jos Cuijpers**, bestuurslid namens Zuiderwaterlinie (info@posd.eu)

Programmabureau

- **Priscilla van Alebeek**, projectmedewerker (p.v.alebeek@rampjaarherdenking.nl)
- **Julius Birch**, stagiair exposities (j.birch@rampjaarherdenking.nl)
- **Nienke van Dongen**, stagiaire marketing (n.vandongen@rampjaarherdenking.nl)
- **Bram van Dorp**, historisch medewerker (b.vandorp@rampjaarherdenking.nl)
- **Mees Spijkerman**, historisch medewerker (m.spijkerman@rampjaarherdenking.nl)
- **Wessel Slob**, stagiair marketing (w.slob@rampjaarherdenking.nl)
- **Denise Tesink**, stagiaire media marketing (d.tesink@rampjaarherdenking.nl)

Adviseurs

- **Patrick Trentelman**, onderwijsdeskundige (<https://spacetimelayers.app/>)
- **Sanne Walet**, cineaste (<https://waletfilms.wordpress.com/>)

Logo's van de deelnemende gemeenten

